SNL-monitoring met vrijwilligers

Particuliere gebieden in Gelderland 2017

SNL-monitoring met vrijwilligers

Particuliere gebieden in Gelderland 2017

Tekst en beeld
Gerdien Bos-Groenendijk & Kim Huskens

Met medewerking van
Vele enthousiaste vrijwilligers

Rapportnummer
VS2017.028

Projectnummer
P-2017.053

Productie
De Vlinderstichting
Mennonietenweg 10
Postbus 506
6700 AM Wageningen
T 0317 46 73 46
E info@vlinderstichting.nl
www.vlinderstichting.nl

Opdrachtgever
Provincie Gelderland (Robbert Wolf)

Deze publicatie kan worden geciteerd als
Bos-Groenendijk, G., Huskens, K. (2017). *SNL-monitoring met vrijwilligers: Particuliere gebieden in Gelderland 2017*. Rapport VS2017.028, De Vlinderstichting, Wageningen.

Trefwoorden
SNL-monitoring, dagvlinders, sprinkhanen, libellen, vrijwilligers, Gelderland, insecten.

Januari 2018

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigden/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van De Vlinderstichting, noch mag het zonder een dergelijke toestemming gebruikt worden voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Inhoud

1. Samenvatting 4

2. Inleiding 5

2.1 Aanleiding 5

2.2 Doelstelling 5

3. Werkwijze 6

3.1 Terreinen 6

3.2 Vrijwilligers 6

3.3 Startbijeenkomst 7

3.4 Monitoringprotocol 7

3.5 Begeleiding en monitoring sprinkhanen 7

3.6 Inventarisaties 8

3.7 Eindbijeenkomst 8

4. Resultaten 9

4.1 Geïnventariseerde rapportagegebieden 9

4.2 Foto-impressie van enkele geïnventariseerde percelen 11

4.3 Rapportagegebied 1 & 4: Randmeren & Randmeerkust-onderlangs 12

4.4 Rapportagegebied 10: Gelderse Vallei-Zuid 14

4.5 Rapportagegebied 54: De panden 2 t/m 5 21

4.6 Rapportagegebied 61: De Nederrijn-Meinerswijk 25

4.7 Rapportagegebied 62: De Nederrijn-Blauwe Kamer 27

4.8 Rapportagegebied 65: Culemborg 28

4.9 Rapportagegebied 66: De Linge 31

4.10 Rapportagegebied 71: Oude Rijn 33

4.11 Rapportagegebied 74: De Waal Dodewaard-zijde 35

4.12 Rapportagegebied 77: De Waal Ophemert-zijde 36

4.13 Rapportagegebied 78: De Waal Heerewaarden-zijde 38

4.14 Rapportagegebied 79: De Waal beneden Zaltbommel 40

4.15 Rapportagegebied 82: De (afgedamde) Maas onder Alem 42

4.16 Rapportagegebied 86: De rivierduinen van Wijchen en Bergharen 43

4.17 Rapportagegebied 90: Ooij en Millingen 46

4.18 Rapportagegebied 102: Laren 49

4.19 Rapportagegebied 105: Hagenbeek 53

5. Evaluatie en conclusie 55

5.1 Dekking en uitval 55

5.2 Kwaliteit van de waarnemingen 55

5.3 Start- en evaluatiebijeenkomst 55

5.4 Contact tussen tellers en eigenaren 56

5.5 Betrokkenheid terreineigenaren 56

5.6 Behoefte aan meer begeleiding in beheer 56

5.7 Dankwoord 56

6. Literatuur 57

Bijlage A: Monitoringprotocol dagvlinders, libellen en sprinkhanen via SNL-methode 58

1. Samenvatting

In het kader van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) zijn beheerders verplicht eens in de zes jaar de kwaliteit van hun terreinen te monitoren. De meeste beheerders in Gelderland regelen de SNL-monitoring zelf, maar niet allemaal. Veel kleine, maar ook een aantal middelgrote terreinen blijven daardoor over. In dit project zijn diverse van deze gebieden met vrijwilligers gemonitord op dagvlinders, libellen en sprinkhanen.

Begin 2017 werd gestart met de uitvoering van dit monitoringsproject. Eerst is contact gelegd met de terreineigenaren en zijn de deelgebieden begrensd. Daarna werden vrijwilligers geworven en toegerust. Van eind mei tot en met half augustus gingen zij met een vergunning op pad om de waarnemingen te verzamelen. Tussen half augustus en half september is door professionele medewerkers van De Vlinderstichting nog een extra ronde gelopen voor de sprinkhanen. In oktober en november werden vervolgens de tellingen door De Vlinderstichting geanalyseerd en werd, samen met de tellers, enkele eigenaren en provincie Gelderland, het project afgesloten tijdens een eindbijeenkomst.

De te inventariseren gebieden lagen verspreid over de provincie Gelderland, vooral in het rivierengebied en in de Achterhoek. In totaal werden 30 rapportagegebieden aangeboden aan de vrijwilligers. Uiteindelijk zijn voor 23 van de 30 rapportagegebieden vrijwilligers gevonden. Hiervan vielen echter in de loop van het seizoen weer vijf personen af zonder geïnventariseerd te hebben. Hierdoor zijn 18 rapportagegebieden volledig geïnventariseerd. Dit betreft 288 hectare (van 559 ha), en 98 percelen (van 175 percelen).

Van elk rapportagegebied is een tabel met soorten en aantallen en een aantal kaarten met waarnemingen opgenomen. Tevens worden enkele ‘Ervaringen van de teller’ vermeld. Samen geven deze stukjes tekst een beeld van de bezochte gebieden, van het contact met de eigenaren, van bijzondere gebeurtenissen en van hoe de tellers de monitoring beleefd hebben.

De vrijwilligers hebben ook dit jaar weer plezier beleefd aan het inventariseren, al viel het ook wel eens tegen. Er waren pareltjes van natuurschoon onder de percelen, maar er waren ook percelen bij waar geen vlinder op te bekennen was.

Voor veel eigenaren was het niet direct duidelijk waarom er gemonitord zou moeten worden. Velen van hen wisten niet dat er aan het verkrijgen van SNL-subsidie een monitoringsverplichting verbonden is.
Het verdient aanbeveling om hier vanuit de provincie Gelderland beter met de terreineigenaren over te communiceren.

Tijdens de eindbijeenkomst bleek dat er bij de terreineigenaren behoefte is aan meer begeleiding in het beheer van hun percelen. Ze ervaren dat er vanuit de provincie veel ruimte is voor begeleiding bij de inrichting van nieuwe natuur, maar dat er vervolgens geen plek is waar ze terecht kunnen als ze vragen hebben over het beheer daarvan. Terwijl een juist beheer cruciaal is voor de verdere ontwikkeling en het behoud van de nieuwe natuur. Het zou mooi zijn als de provincie Gelderland een loket kan organiseren waar terreineigenaren met beheervragen terecht kunnen.

Greppelsprinkhaan
Foto: Joost Geraets

2. Inleiding

In het kader van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) zijn beheerders verplicht eens in de zes jaar de kwaliteit van hun terreinen te monitoren. De meeste beheerders in Gelderland regelen de SNL-monitoring zelf. Dat geldt voor de grote terreinbeheerders (Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en het Geldersch Landschap), maar ook voor een groot aantal particuliere eigenaren, die de SNL-monitoring via de Unie van Bosgroepen organiseren. In de provincie Gelderland blijven dan veel kleine, maar ook een aantal middelgrote terreinen over, waar de SNL-monitoring op een andere manier georganiseerd moet worden. In dit project zijn verschillende van deze gebieden door vrijwilligers, onder professionele coördinatie van De Vlinderstichting, gemonitord op dagvlinders, libellen en/of sprinkhanen.

2.1 Aanleiding

De Vlinderstichting heeft vanuit het Netwerk Ecologische Monitoring veel ervaring opgebouwd met het op basis van een protocol monitoren van dagvlinders en libellen, uitgevoerd door vrijwilligers, onder professionele coördinatie.
In 2015 heeft De Vlinderstichting een pilot uitgevoerd voor de provincie Gelderland, waarin is onderzocht of SNL-monitoring van dagvlinders en sprinkhanen met vrijwilligers haalbaar is in Gelderse gebieden (Bos-Groenendijk 2015). In deze pilot bleek dat vrijwilligers veel plezier beleefden aan de SNL-monitoring en dat de resultaten over het algemeen goed waren. In 2016 is daarom opnieuw SNL-monitoring uitgevoerd door vrijwilligers, zowel op grotere terreinen (Edese & Ginkelse Heide en Arnhemse Heide) als in enkele wat kleinere rapportagegebieden (Bos-Groenendijk & Huskens 2016). De provincie Gelderland heeft De Vlinderstichting in 2017 opnieuw opdracht gegeven voor het monitoren van een aantal rapportagegebieden door vrijwilligers volgens het SNL-protocol.

2.2 Doelstelling

Het doel van dit project is om met vrijwilligers een zo volledig mogelijke vlakdekkende inventarisatie uit te voeren conform het SNL-protocol op dagvlinders, sprinkhanen en libellen, van verschillende gebieden met een totale oppervlakte van 559 hectare. Omdat het in de eenjarige opzet van dit project met vrijwilligers niet mogelijk was om volledigheid te garanderen, lag de prioriteit bij de gebieden met rapportagejaar 2019.

De Blommenwaard is één van de gebieden die vlakdekkend geïnventariseerd is.
Foto: Wim Prins

3. Werkwijze

Begin 2017 werd gestart met de uitvoering van dit monitoringsproject. Eerst is contact gelegd met de terreineigenaren en zijn de deelgebieden begrensd. Daarna werden vrijwilligers geworven en toegerust. Van eind mei tot en met half augustus gingen zij met een vergunning op pad om de waarnemingen te verzamelen. Tussen half augustus en half september is door professionele medewerkers van De Vlinderstichting nog een extra ronde gelopen voor de sprinkhanen. In oktober en november werden vervolgens de tellingen door De Vlinderstichting geanalyseerd en werd, samen met de tellers, enkele eigenaren en provincie Gelderland, het project afgesloten tijdens een eindbijeenkomst.

3.1 Terreinen

De te inventariseren gebieden lagen verspreid over de provincie Gelderland, vooral in het rivierengebied en in de Achterhoek (zie afbeelding 1). In totaal werden 30 rapportagegebieden aangeboden aan de vrijwilligers. Deze rapportagegebieden hadden rapportagejaar 2019 of 2020, wat betekent dat ze respectievelijk in 2018 en 2019 geïnventariseerd moeten zijn. De gebieden met rapportagejaar 2019 hadden prioriteit.

Afbeelding 1: Overzicht van de verspreiding van de gebieden over de provincie Gelderland (gemaakt door teller Joost Geraets).

3.2 Vrijwilligers

Voor een dekkende monitoring van alle rapportagegebieden waren ongeveer 30 vrijwilligers nodig. In februari en maart 2017 zijn vrijwilligers geworven via een nieuwsbericht op de website van De Vlinderstichting en op de website van Nature Today. Ook is er een mailing gestuurd naar de vrijwilligers uit de pilots van 2013 en 2015 en naar alle vaste routetellers van De Vlinderstichting. De vrijwilligers die zich aanmeldden, konden zelf kiezen in welk deelgebied ze bij voorkeur zouden tellen. Op basis van hun eigen voorkeuren werden zij door De Vlinderstichting ingedeeld.

3.3 Startbijeenkomst

Op dinsdagavond 2 mei 2017 vond er een startbijeenkomst plaats waarvoor alle vrijwilligers en alle terreineigenaren uitgenodigd waren. Tijdens deze avond werd achtergrondinformatie gegeven over het project, de monitoringsmethode en de te verwachten soorten. Ook was er ruimte voor ontmoeting met elkaar tijdens de informele broodmaaltijd. Na de plenaire uitleg kreeg iedereen een persoonlijke map met kaarten en ander benodigd materiaal en konden tellers en eigenaren en/of tellers die in hetzelfde (grote) deelgebied waren ingedeeld, kennis met elkaar maken. Iedereen had toen ook de mogelijkheid om persoonlijk nadere uitleg te krijgen over het betreffende deelgebied.

3.4 Monitoringprotocol

Op basis van de SNL-methodiek heeft De Vlinderstichting een eenvoudig monitoringprotocol opgesteld, namelijk het 'Monitoringprotocol dagvlinders en sprinkhanen via SNL-methode' (bijlage A). Van de vrijwilligers werd verwacht dat zij volgens dit protocol in het veld zouden inventariseren. Uitgangspunten in het protocol zijn:

1. De inventarisatie dient vlakdekkend te gebeuren, uitgaande van een zicht van 50 meter naar beide kanten.
2. Alle soorten dagvlinders en libellen en tenminste de doelsoorten van de sprinkhanen worden genoteerd.
3. Waarnemingen worden vastgelegd op de locatie waar de soort ook daadwerkelijk is waargenomen.
4. Bij de libellenwaarnemingen worden verse imago's, eiafzettende vrouwtjes en tandems altijd genoteerd.
5. Er worden ten minste drie volledige veldbezoeken gebracht tussen half mei en half augustus. Er moeten minimaal drie weken zitten tussen twee bezoeken.
6. Er wordt alleen geteld bij gunstig weer.

3.5 Begeleiding en monitoring sprinkhanen

In de meeste deelgebieden waren slechts twee soorten sprinkhanen aangemerkt als SNL-doelsoort, namelijk de moerassprinkhaan en de zompsprinkhaan. Omdat deze soorten in Gelderland en omstreken op geen enkele locatie samen voorkomen, hebben we ervoor gekozen om dit jaar geen sprinkhanenexcursie te organiseren. In plaats daarvan hebben alle tellers een persoonlijke e-mail met uitgebreide uitleg gekregen over de sprinkhaansoorten die in hun deelgebied relevant waren. Voor de meeste vrijwilligers ging het inderdaad slechts om de twee bovengenoemde soorten, voor enkele vrijwilligers golden nog een aantal soorten extra. Alle vrijwilligers hebben toegezegd de sprinkhanen in ieder geval te willen proberen in de derde ronde. In de vierde ronde is de monitoring van de sprinkhanen door professionele medewerkers van De Vlinderstichting gedaan, om er zeker van te zijn dat er geen relevante soorten gemist zouden worden.

Sikkelsprinkhaan
Foto: Lydia Berghuis

3.6 Inventarisaties

Tussen half mei en half september 2017 gingen de vrijwilligers het veld in. Zij mochten, binnen de kaders van het protocol, zelf bepalen op welke momenten zij op pad gingen om te monitoren. Dit gebeurde overigens in sommige gevallen wel in overleg met de terreineigenaren, indien de eigenaren daar nadrukkelijk om gevraagd hadden.
De waarnemingen konden de tellers in het veld invoeren in de in begin 2016 gelanceerde NDFF-invoerapp. De waarnemingen kwamen hiermee, via het invoerportaal van De Vlinderstichting, direct in de NDFF terecht. Wie niet digitaal in het veld wilde invoeren, kon de waarnemingen thuis handmatig invoeren in het invoerportaal van De Vlinderstichting, www.vlinderstichting.invoerportaal.nl. Op deze plek kwamen alle waarnemingen bij elkaar en werden ze gevalideerd door de NDFF. Elke waarneming bestaat in ieder geval uit een soortsnaam, een aantal en een locatie op de kaart. Daarnaast konden waarnemers nog foto's, extra gegevens en opmerkingen toevoegen.
We hadden de vrijwilligers gevraagd om door te geven wanneer ze het veld in waren geweest. Hierdoor kon in de gaten worden gehouden of alle deelgebieden op tijd geïnventariseerd werden. Tegen het einde van elke ronde werd een herinneringsmail gestuurd aan iedereen die nog niet het veld in was geweest. Vrijwilligers die zagen aankomen dat ze door omstandigheden niet meer op tijd konden tellen, konden dat aangeven. Deze deelgebieden werden dan door een medewerker van De Vlinderstichting geïnventariseerd. Tussentijdse begeleiding tijdens de inventarisatieperiode gebeurde voornamelijk per e-mail.

3.7 Eindbijeenkomst

Op dinsdagavond 3 oktober 2017 organiseerde De Vlinderstichting een eindbijeenkomst voor alle tellers, alle terreineigenaren en de provincie Gelderland. Hier werd alvast een kijkje gegeven in de resultaten, werd sinusbeheer uitgelegd en werden een aantal onderwerpen kort geëvalueerd. Ook was er volop ruimte voor ontmoeting en gesprek onder het genot van soep en broodjes.

Tellers in actie!
Foto: Joost Geraets

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten per rapportagegebied gepresenteerd. Van elk rapportagegebied is een tabel met soorten en aantallen en een aantal kaarten met waarnemingen opgenomen. Op de kaarten zijn de gekarteerde gebieden omlijnd en in kleur is aangegeven welke soortgroep gekarteerd moest worden (geel = dagvlinders, blauw = libellen, rood = dagvlinders & sprinkhanen). Alle gekarteerde percelen zijn op de kaarten weergegeven, maar om het overzichtelijk te houden zijn niet in alle gevallen alle waarnemingen geplot. Soms is gekozen om uitsluitend de soortgroep weer te geven die in dat perceel gemonitord moest worden. Van sommige gebieden zijn meerdere kaartjes opgenomen om zo alle waarnemingen goed te kunnen weergeven. Ook worden bij elk rapportagegebied enkele 'Ervaringen van de teller' vermeld. Deze stukjes zijn samengesteld uit e-mails van de tellers. Hier en daar zijn de citaten iets aangepast om er een samenhangend geheel van te maken. Samen geven deze stukjes tekst een beeld van de bezochte gebieden, van het contact met de eigenaren, van bijzondere gebeurtenissen en van hoe de tellers de monitoring beleefd hebben.

4.1 Geïnventariseerde rapportagegebieden

Tijdens het werven van de vrijwilligers bleek algauw dat de Achterhoek achterbleef bij de rest van de gebieden. Wat de reden hiervoor is, is ons niet bekend. Daardoor is voor enkele gebieden in de Achterhoek helaas geen vrijwilliger gevonden. Uiteindelijk zijn voor 23 van de 30 rapportagegebieden vrijwilligers gevonden (tabel 1 op de volgende bladzijde). Hiervan vielen echter in de loop van het seizoen weer vijf personen af zonder geïnventariseerd te hebben. Hierdoor zijn 18 rapportagegebieden volledig geïnventariseerd (afbeelding 2). Dit betreft 288 hectare (van in totaal 559 ha), en 98 percelen (van in totaal 175 percelen).

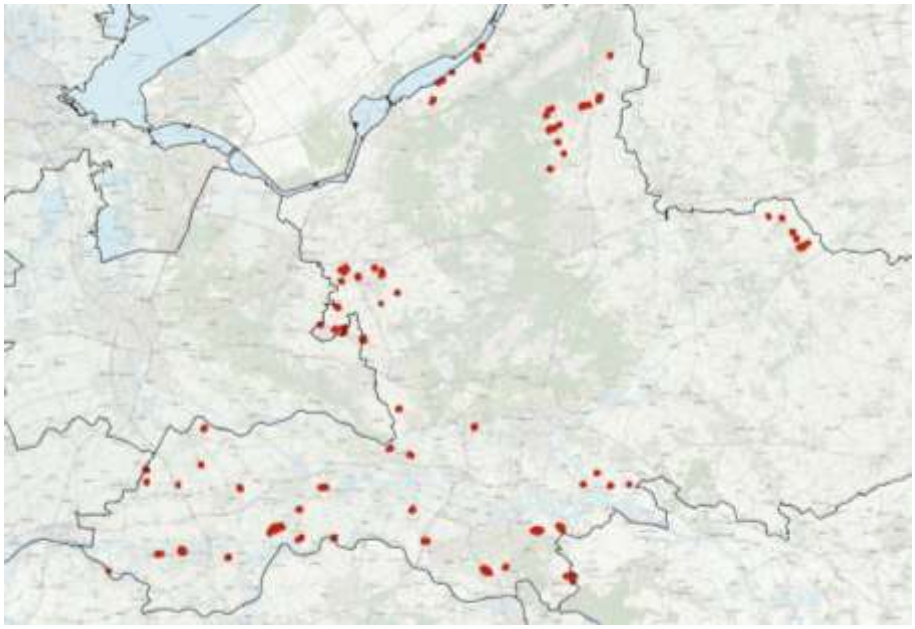

Afbeelding 2: Overzicht van de verspreiding van de gekarteerde gebieden over de provincie Gelderland.

Tabel 1: De particuliere gebieden in dit project (groen = geïnventariseerd, rood = vrijwilliger uitgevallen, niet geïnventariseerd, zwart = geen vrijwilliger gevonden), met rapportagejaar en oppervlakte per soortgroep (D = dagvlinders, L = libellen, S = sprinkhanen).

NR	*Naam gebied*	*Rapportagejaar*	*D*	*L*	*D & S*	*Totaal (ha)*
1	Randmeren	2020		0,7		0,7
4	Randmeerkust-onderlangs	2019	15,8	0,5	1,8	18,1
9	Slangenburg	2019	16,7	3,4	11,1	31,2
10	Gelderse Vallei-Zuid	2020	24,7	12	11,8	48,5
51	Appen-Gietel	2019	6,2	2,9		9,1
52	De Kleien	2019		3,9		3,9
53	De Weteringen	2020	76,2	1,6	3,5	81,3
54	De panden 2 t/m 5	2020	22,3	1	9,9	33,2
61	De Nederrijn-Meinerswijk	2020	3,8	1,1	1,6	6,5
62	De Nederrijn-Blauwe kamer	2019	5			5
65	Culemborg	2019	6,6	0,6	0,6	7,8
66	De Linge	2020	7,4	1		8,4
71	Oude Rijn	2020	5,8	4,9		10,7
74	De Waal Dodewaard-zijde	2020	9			9
77	De Waal Ophemert-zijde	2020	31,4			31,4
78	De Waal Heerewaarden-zijde	2020	1,4			1,4
79	De Waal beneden Zaltbommel	2020	11,2	0,2		11,4
82	De (afgedamde) Maas onder Alem	2019	1,3			1,3
84	De Maas boven Lith	2019	6,3			6,3
85	Land van Maas en Waal	2020	0,7	2,2		2,9
86	De rivierduinen van Wijchen en Bergharen	2019	32,8	0,6	2,6	36
90	Ooij en Millingen	2020	29,2	9,3		38,5
93	Oude IJssel de terrasresten	2020	19,8	0,9	4,4	25,1
94	Oude IJssel de rivierduinen	2020	11,2	0,1	1,4	12,7
102	Laren	2020	3,5	6,1	6,5	16,1
105	Hagenbeek	2019		3,5		3,5
109	Neede	2019	5,2	2,6	1,5	9,3
110	Berkelland	2019	16,1	17,8	30,7	64,6
111	Rekken	2019	0,5	9,1	1,6	11,2
114	Sinderen	2020	4,6	4,5	4,9	14
	Totaal (ha)		375	91	94	559

4.2 Foto-impressie van enkele geïnventariseerde percelen

't Zwanenbroekje. Rapportagegebied 90: Ooij en Millingen (foto: Joost Geraets)

Teller in actie! Rapportagegebied 4: Randmeerkust-onderlangs (foto: Harm Werners)

In ontwikkeling….. Rapportagegebied 86: De rivierduinen van Wijchen en Bergharen (foto: Bernadette van Noort)

Gemaaid….. Rapportagegebied 71: Oude Rijn (foto: Giel van der Linden)

Bloeiende uiterwaarden….. Rapportagegebied 77: De Waal Ophemert-zijde (foto: Gerdien Bos)

Teller in actie! Rapportagegebied 102: Laren (foto: Nico Dekker)

4.3 Rapportagegebied 1 & 4: Randmeren & Randmeerkust-onderlangs

In totaal zijn er in de percelen langs de Randmeren 13 soorten dagvlinders, 4 soorten libellen en 3 soorten sprinkhanen waargenomen, waaronder 3 SNL-soorten (tabel 2). Het betreffen allemaal redelijk tot zeer algemene soorten. Het is opvallend dat er relatief veel typische graslandvlinders bij zijn (klein geaderd witje, bruin zandoogje, kleine vuurvlinder, icarusblauwtje en groot dikkopje).

Tabel 2: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen waargenomen in de rapportagegebieden Randmeren & Randmeerkust-onderlangs in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Klein geaderd witje	dagvlinders	88
Bruin zandoogje	dagvlinders	76
Kleine vos	dagvlinders	32
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	18
Bont zandoogje	dagvlinders	6
Icarusblauwtje	dagvlinders	6
Dagpauwoog	dagvlinders	5
Citroenvlinder	dagvlinders	4
Atalanta	dagvlinders	4
Landkaartje	dagvlinders	4
Klein koolwitje	dagvlinders	3
Distelvlinder	dagvlinders	2
Groot dikkopje	dagvlinders	1
Azuurwaterjuffer	libellen	6
Gewone oeverlibel	libellen	6
Bruinrode heidelibel	libellen	1
Lantaarntje	libellen	1
Kustsprinkhaan	sprinkhanen	7
Bruine sprinkhaan	sprinkhanen	3
Ratelaar	sprinkhanen	2

Ervaringen van de teller

In de twee ronde waren een aantal percelen pas gemaaid, hier was dan ook weinig te beleven. Overigens vond ik de meeste percelen door de geïsoleerde ligging in het open weidegebied niet of nauwelijks geschikt voor vlinders. Frappant vond ik dat naast één van de percelen een weiland ligt, waarin een paar koetjes liepen en dat via niet gemaaide distels veel meer nectar bood en er nog het meest natuurlijk uit zag. Tijdens het laatste rondje onderweg genoten van grazende edelherten en dito reeën. Leuke 'bijvangsten'.

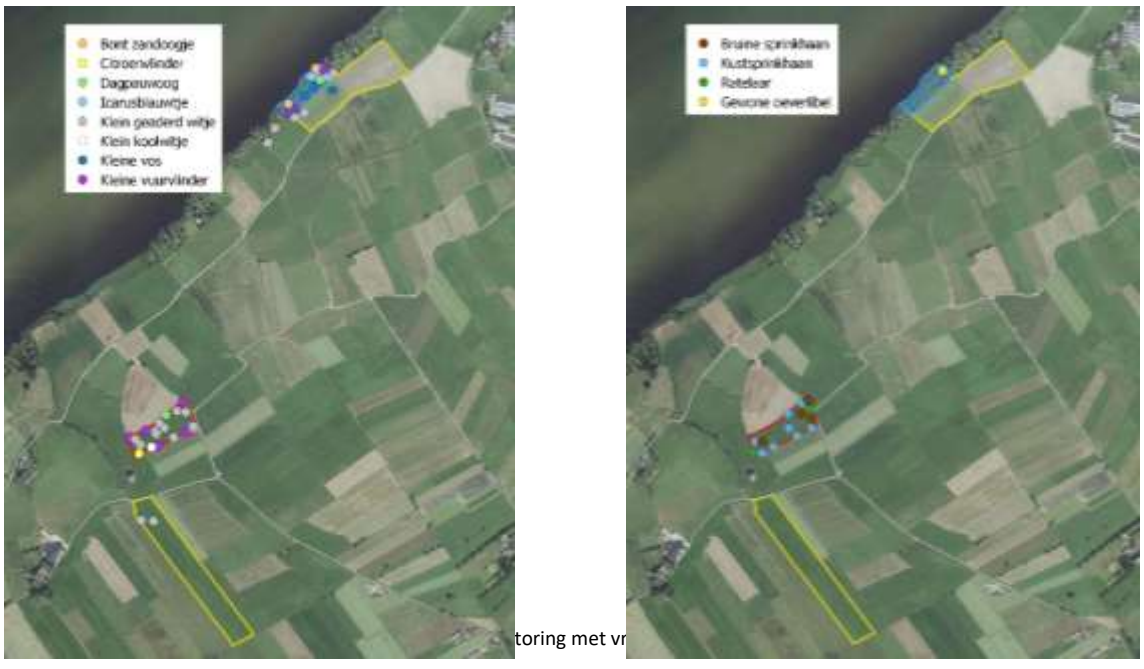

toring met vr

Afbeelding 3a: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen in Randmeren & Randmeerkust-onderlangs in 2017.

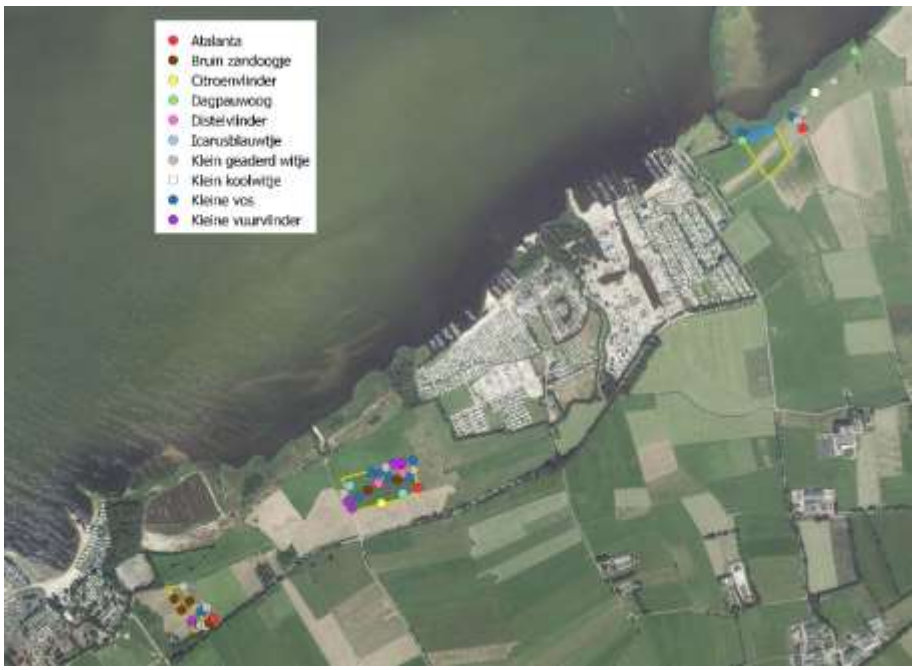

Afbeelding 3b: Dagvlinders en libellen in Randmeren & Randmeerkust-onderlangs in 2017.

4.4 Rapportagegebied 10: Gelderse Vallei-Zuid

In totaal zijn er in de percelen van Gelderse Vallei-Zuid 23 soorten dagvlinders, 23 soorten libellen en 14 soorten sprinkhanen waargenomen, waaronder 10 SNL-soorten (tabel 3). Naast veel algemene soorten zijn er enkele vermeldenswaardige soorten bij (bruin blauwtje, heideblauwtje, glassnijder, vroege glazenmaker). Ook de relatief grote aantallen icarusblauwtje, zwartsprietdikkopje en groot dikkopje, graslandsoorten die in Nederland onder druk staan, zijn positief. Echte zeldzaamheden zijn niet waargenomen.

Tabel 3: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen waargenomen in rapportagegebied Gelderse Vallei-Zuid in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Bruin zandoogje	dagvlinders	496
Icarusblauwtje	dagvlinders	244
Kleine vos	dagvlinders	240
Klein geaderd witje	dagvlinders	198
Dagpauwoog	dagvlinders	189
Landkaartje	dagvlinders	112
Bont zandoogje	dagvlinders	83
Zwartsprietdikkopje	dagvlinders	53
Klein koolwitje	dagvlinders	36
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	36
Atalanta	dagvlinders	29
Groot dikkopje	dagvlinders	26
Citroenvlinder	dagvlinders	25
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	23
Distelvlinder	dagvlinders	11
Hooibeestje	dagvlinders	9
Boomblauwtje	dagvlinders	6
Groot koolwitje	dagvlinders	5
Bruin blauwtje	dagvlinders	1
Heideblauwtje	dagvlinders	1
Koevinkje	dagvlinders	1
Oranje luzernevlinder	dagvlinders	1
Oranjetipje	dagvlinders	1
Lantaarntje	libellen	328
Azuurwaterjuffer	libellen	267
Gewone oeverlibel	libellen	188
Grote roodoogjuffer	libellen	165
Watersnuffel	libellen	121
Houtpantserjuffer	libellen	107
Viervlek	libellen	104
Grote keizerlibel	libellen	42
Bloedrode heidelibel	libellen	33
Platbuik	libellen	20
Steenrode heidelibel	libellen	12
Paardenbijter	libellen	10
Bruinrode heidelibel	libellen	8
Smaragdlibel	libellen	7
Bruine glazenmaker	libellen	6
Blauwe breedscheenjuffer	libellen	3
Glassnijder	libellen	3
Vroege glazenmaker	libellen	3

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Weidebeekjuffer	libellen	3
Zwarte heidelibel	libellen	2
Blauwe glazenmaker	libellen	1
Metaalglanslibel	libellen	1
Vuurjuffer	libellen	1
Gewoon spitskopje	sprinkhanen	155
Krasser	sprinkhanen	37
Ratelaar	sprinkhanen	30
Kustsprinkhaan	sprinkhanen	19
Zuidelijk spitskopje	sprinkhanen	12
Gewoon doorntje	sprinkhanen	8
Negertje	sprinkhanen	4
Greppelsprinkhaan	sprinkhanen	3
Bruine sprinkhaan	sprinkhanen	2
Knopsprietje	sprinkhanen	2
Grote groene sabelsprinkhaan	sprinkhanen	1
Sikkelsprinkhaan	sprinkhanen	1
Zanddoorntje	sprinkhanen	1
Zeggedoorntje	sprinkhanen	1

Ervaringen van de tellers

Vooral Landgoed Scherpenzeel was leuk om te doen (mooie ontwikkeling daar en veel vlinders gezien). Op één van de percelen vloog daar een afgevlogen heideblauwtje. Misschien wel leuk om daar volgend jaar in de hoofdvliegtijd weer te gaan kijken.

Op sommige andere percelen hebben we niet zo veel vlinders gezien. Eén terrein was onbegaanbaar door struweel van bramen en brandnetel. Het terrein was volledig dichtgegroeid. Ook het grasland aan die kant van de weg was begroeid met berk. Weinig vlinders gezien daar. Een ander perceel ligt te midden van maïs- en raaigraslanden. Het water zag er niet erg schoon uit. We hebben nog geprobeerd de bewoner te spreken, maar er was niemand aanwezig. Bij weer een ander perceel kan nog wel wat aan vlinderbeheer gedaan worden en de poelen leken erg vies, daar lag allemaal troep in.

In de tweede ronde waren veel stukken gemaaid, waardoor inventariseren niet zo veel zin had.

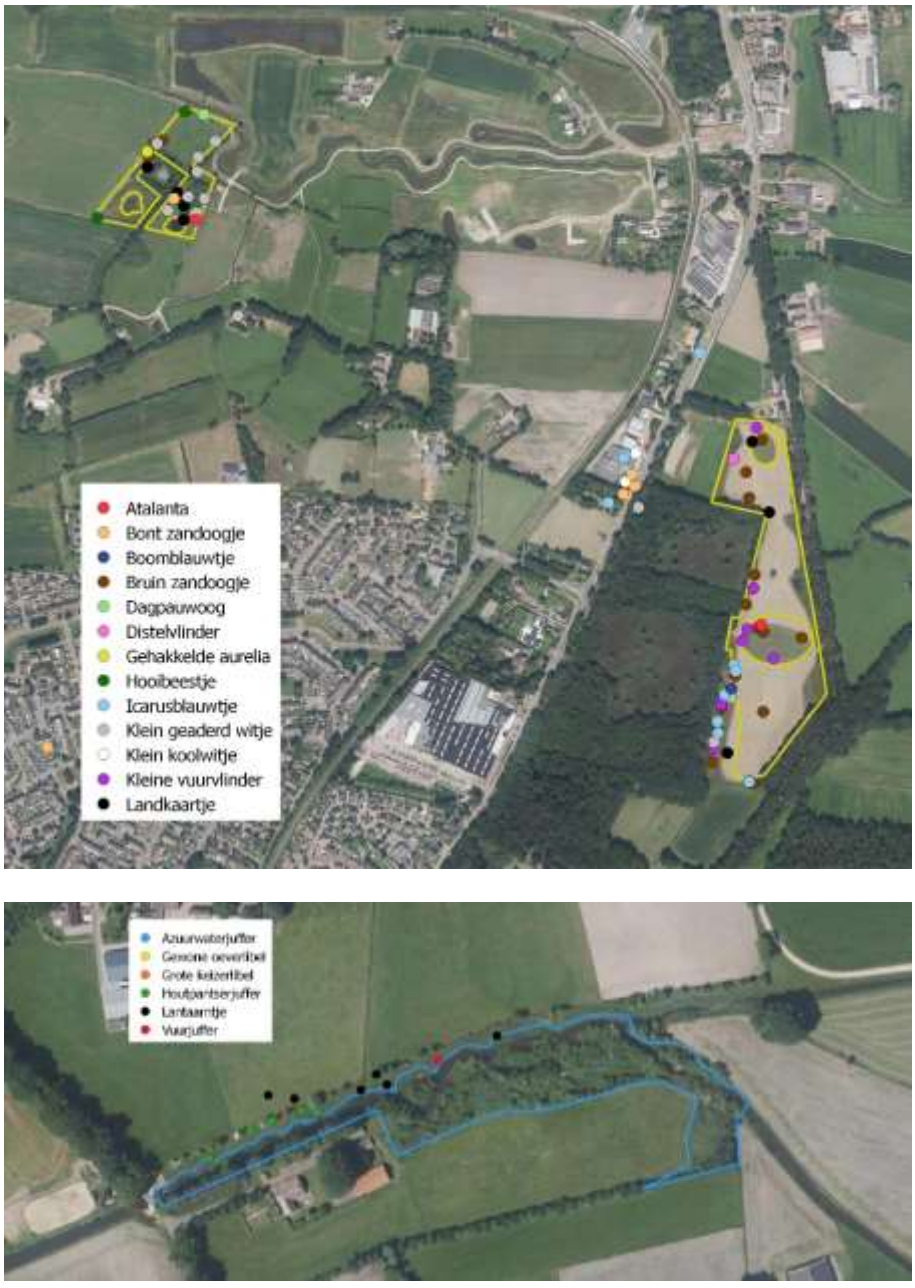

Afbeelding 4a: Dagvlinders en libellen in Gelderse Vallei-Zuid in 2017.

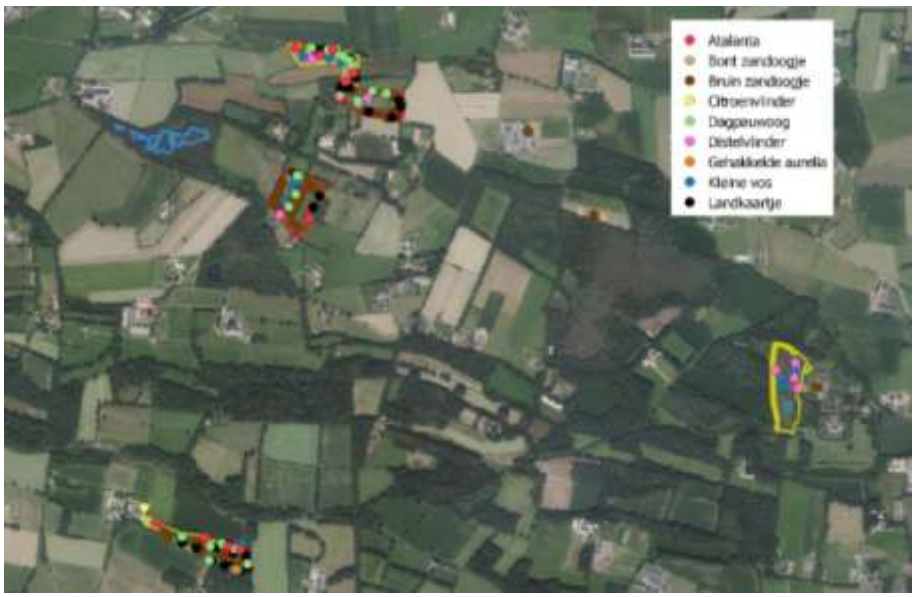

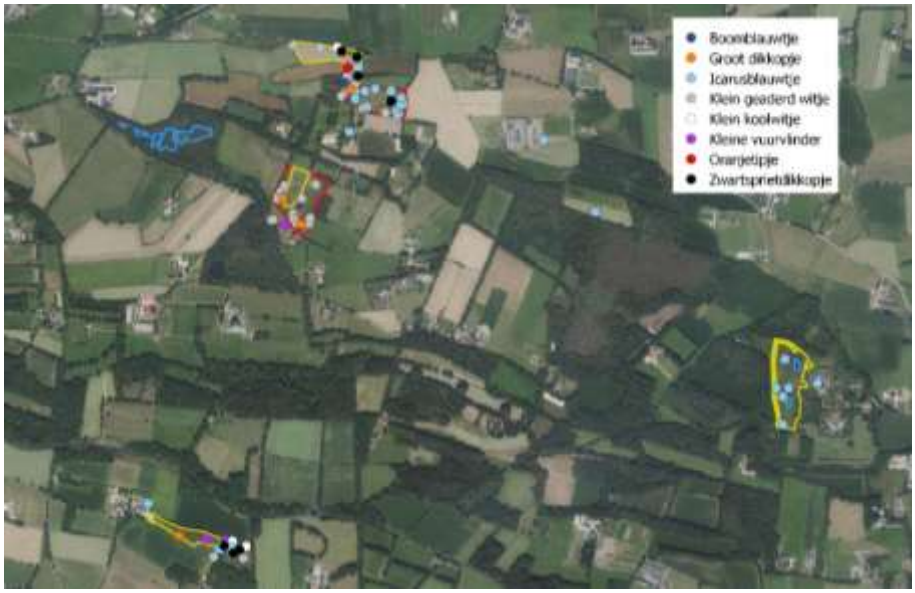

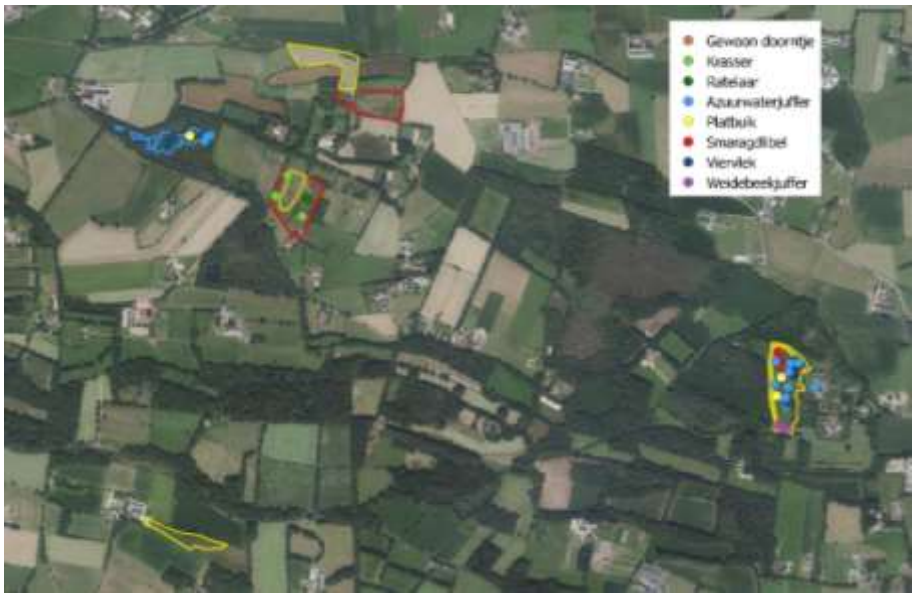

Afbeelding 4b: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen in Gelderse Vallei-Zuid in 2017.

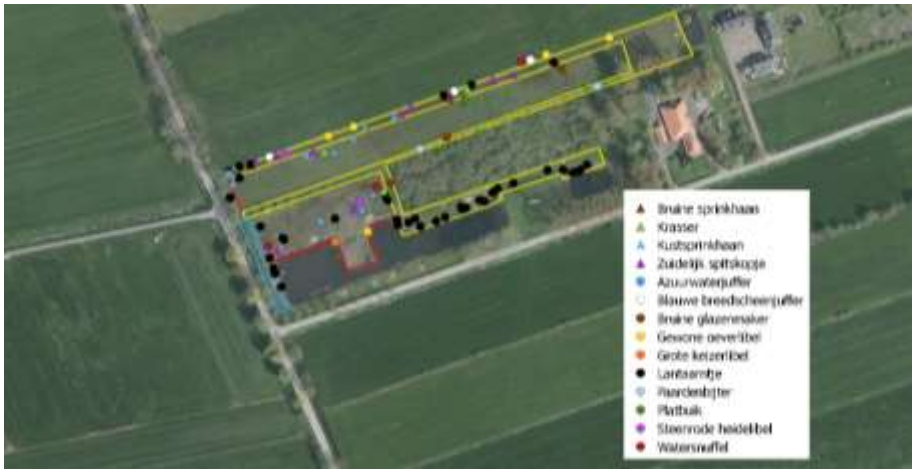

Afbeelding 4c: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen in Gelderse Vallei-Zuid in 2017.

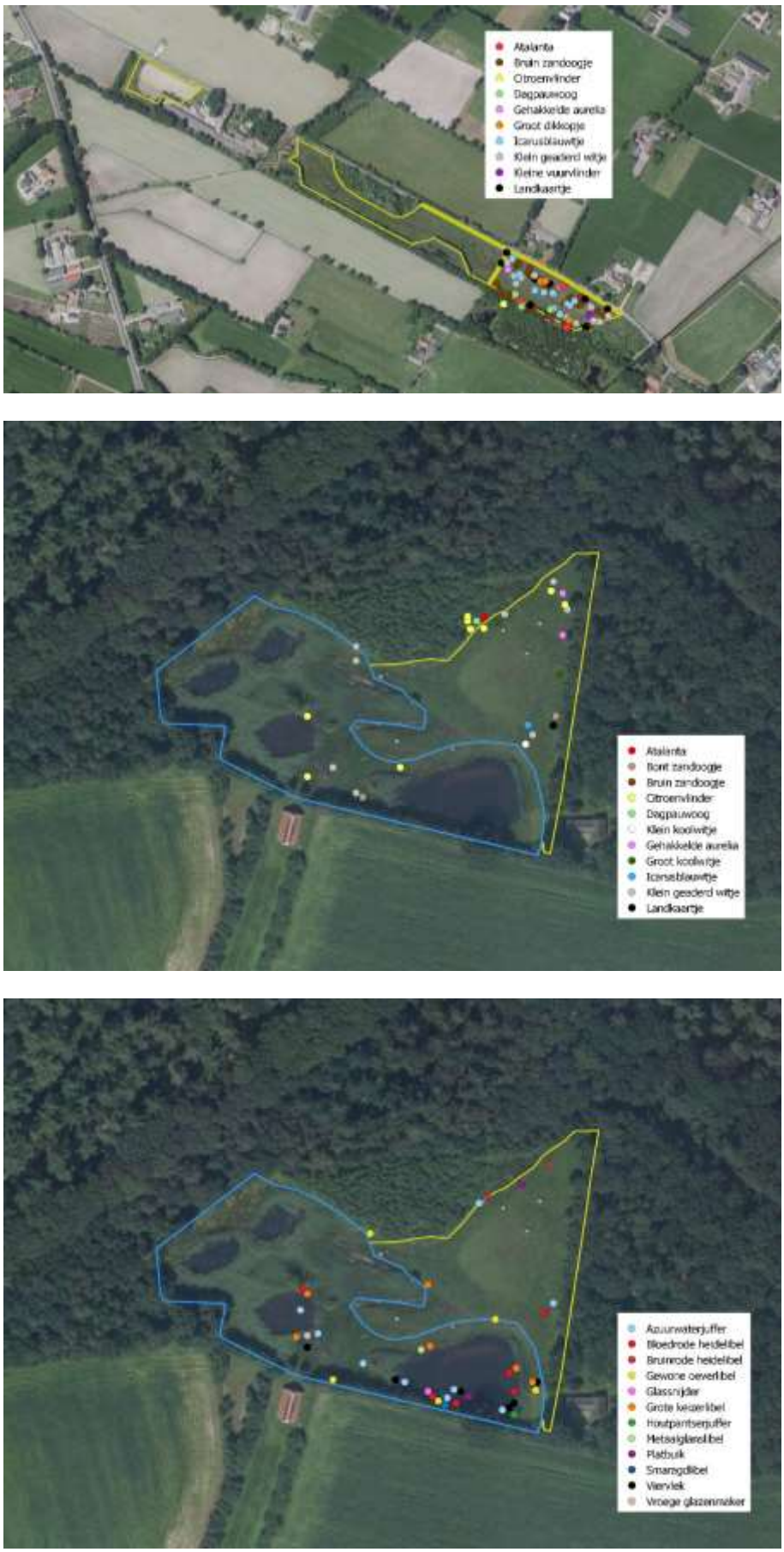

Afbeelding 4d: Dagvlinders en libellen in Gelderse Vallei-Zuid in 2017.

NB: *De eigenaar van de twee percelen op het bovenste kaartje heeft de monitoring geweigerd. Hier is dus niet geïnventariseerd.*

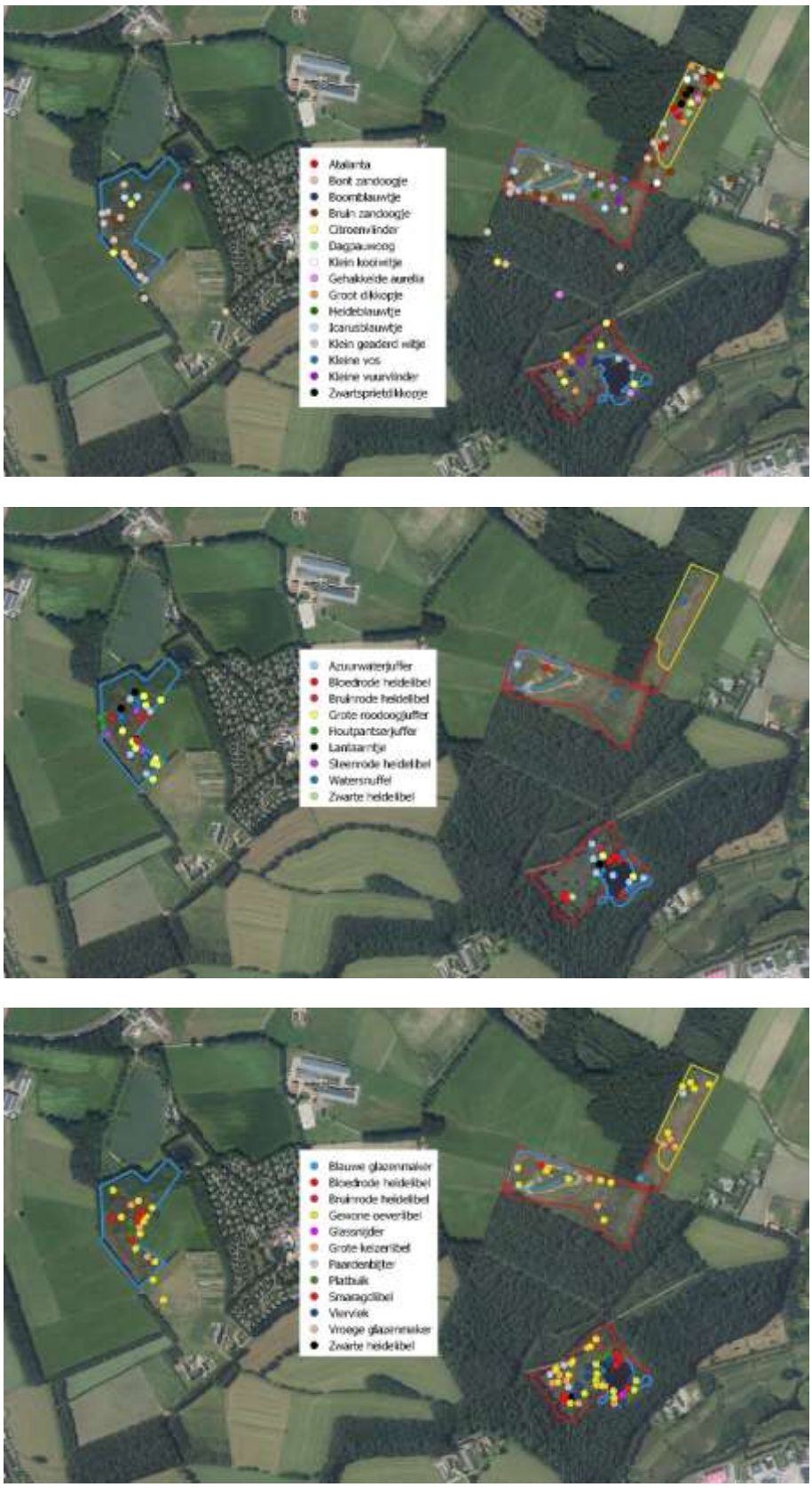

Afbeelding 4e: Dagvlinders en libellen in Gelderse Vallei-Zuid in 2017.

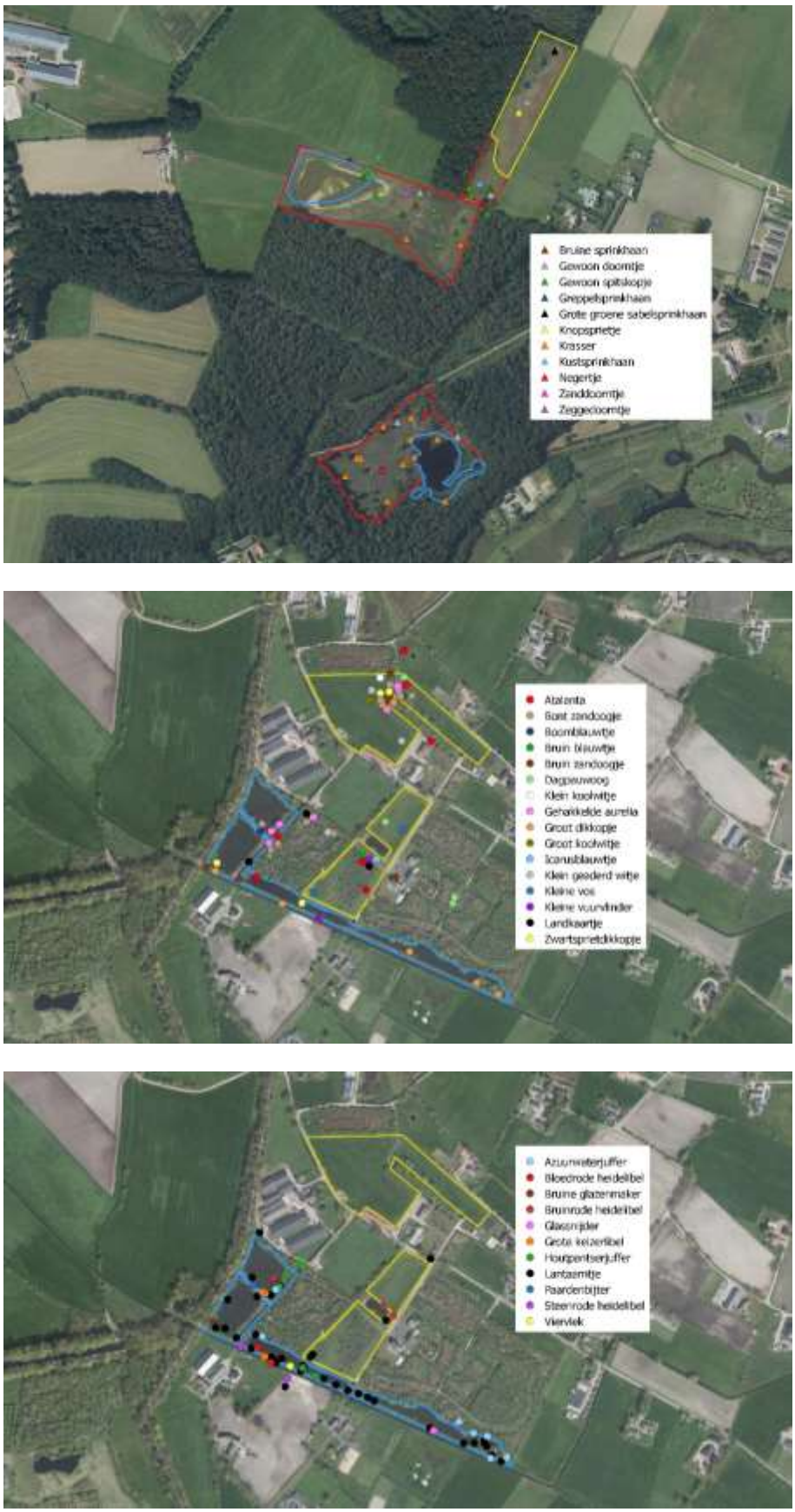

Afbeelding 4f: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen in Gelderse Vallei-Zuid in 2017.

4.5 Rapportagegebied 54: De panden 2 t/m 5

In totaal zijn er in de percelen van De panden 2 t/m 5 19 soorten dagvlinders, 15 soorten libellen en 14 soorten sprinkhanen waargenomen, waaronder 8 SNL-soorten (tabel 4). Heel bijzonder zijn de vondsten van de beekoeverlibel en de bandheidelibel. Ook de SNL-soorten heideblauwtje, moerassprinkhaan en heidesabelsprinkhaan zijn het vermelden waard.

Tabel 4: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen waargenomen in rapportagegebied De panden 2 t/m 5 in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Klein geaderd witje	dagvlinders	177
Bruin zandoogje	dagvlinders	133
Koevinkje	dagvlinders	110
Bont zandoogje	dagvlinders	71
Icarusblauwtje	dagvlinders	47
Klein koolwitje	dagvlinders	18
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	17
Hooibeestje	dagvlinders	13
Landkaartje	dagvlinders	12
Dagpauwoog	dagvlinders	10
Citroenvlinder	dagvlinders	7
Groot koolwitje	dagvlinders	7
Distelvlinder	dagvlinders	6
Kleine vos	dagvlinders	6
Oranjetipje	dagvlinders	6
Boomblauwtje	dagvlinders	5
Heideblauwtje	dagvlinders	5
Atalanta	dagvlinders	3
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	3
Watersnuffel	libellen	100
Weidebeekjuffer	libellen	85
Grote roodoogjuffer	libellen	60
Lantaarntje	libellen	44
Azuurwaterjuffer	libellen	32
Gewone pantserjuffer	libellen	25
Viervlek	libellen	25
Variabele waterjuffer	libellen	22
Gewone oeverlibel	libellen	12
Grote keizerlibel	libellen	9
Houtpantserjuffer	libellen	4
Beekoeverlibel	libellen	2
Bandheidelibel	libellen	1
Vroege glazenmaker	libellen	1
Vuurjuffer	libellen	1

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Knopsprietje	sprinkhanen	29
Moerassprinkhaan	sprinkhanen	28
Ratelaar	sprinkhanen	19
Bruine sprinkhaan	sprinkhanen	17
Heidesabelsprinkhaan	sprinkhanen	16
Sikkelsprinkhaan	sprinkhanen	6
Kustsprinkhaan	sprinkhanen	5
Grote groene sabelsprinkhaan	sprinkhanen	5
Negertje	sprinkhanen	5
Boskrekel	sprinkhanen	4
Zuidelijk spitskopje	sprinkhanen	4
Gewoon spitskopje	sprinkhanen	2
Gewoon doorntje	sprinkhanen	1
Wekkertje	sprinkhanen	1

Ervaringen van de teller

Dit deelgebied bestond uit veel kleine percelen, die onderling erg van elkaar verschilden. Om een indruk te krijgen enkele typeringen van de teller:

- Nat pitrusland, flink op de kop gezet door wilde zwijnen. Moeilijk begaanbaar maar wel interessant.
- Grootste deel was behoorlijk kaal gegraasd door pony's.
- Mooi terrein. Bij aankomst grauwe gans met jongen en 3 grutto's. Water stond zeer hoog na een aantal hoosbuien. Bijzonder zijn hier de weidebeekjuffers.

- Veel klein composieten. Goed voor wilde bijen die er stuifmeel op verzamelen, maar weinig waarnemingen en dan vooral langs de randen. Achterin het terrein een mooi hoekje met brandnetels en look-zonder-look.
- Bij gebruiker uitgenodigd voor koffie onder de hooiberg.
- Mooie hooilandjes met sloot in het midden. Achterin grenzend aan de beek en natte gedeelten van hangveen in ontwikkeling.
- Inventarisatie samen met eigenaar gedaan. Hij stond versteld dat op dit kleine stukje zoveel vlinders zaten.
- Gemaaid, maar desondanks veel vlinders. Achterin een stukje met distels laten staan. Dit was een waar vlinderparadijs met zeker 150 bruine zandoogjes, koevinkjes, witjes en distelvlinders.
- Lijkt een beetje op een gazon. Niet veel waarnemingen.
- Mooi hooiland met veel vlinders langs de bosrand.
- Met de eigenaar gesproken. Veel vlinders, leuke libellen, waarschijnlijk ook venwitsnuitlibel die in onze streken weinig voorkomt. De eigenaar heeft veel vragen over beheer, met name het bestrijden van elzenopslag.
- Grotendeels beplant met bomen en struiken, verder alleen hoog gras met veel schaduw. Geen waarnemingen. In de volgende ronden niet meer bezocht.

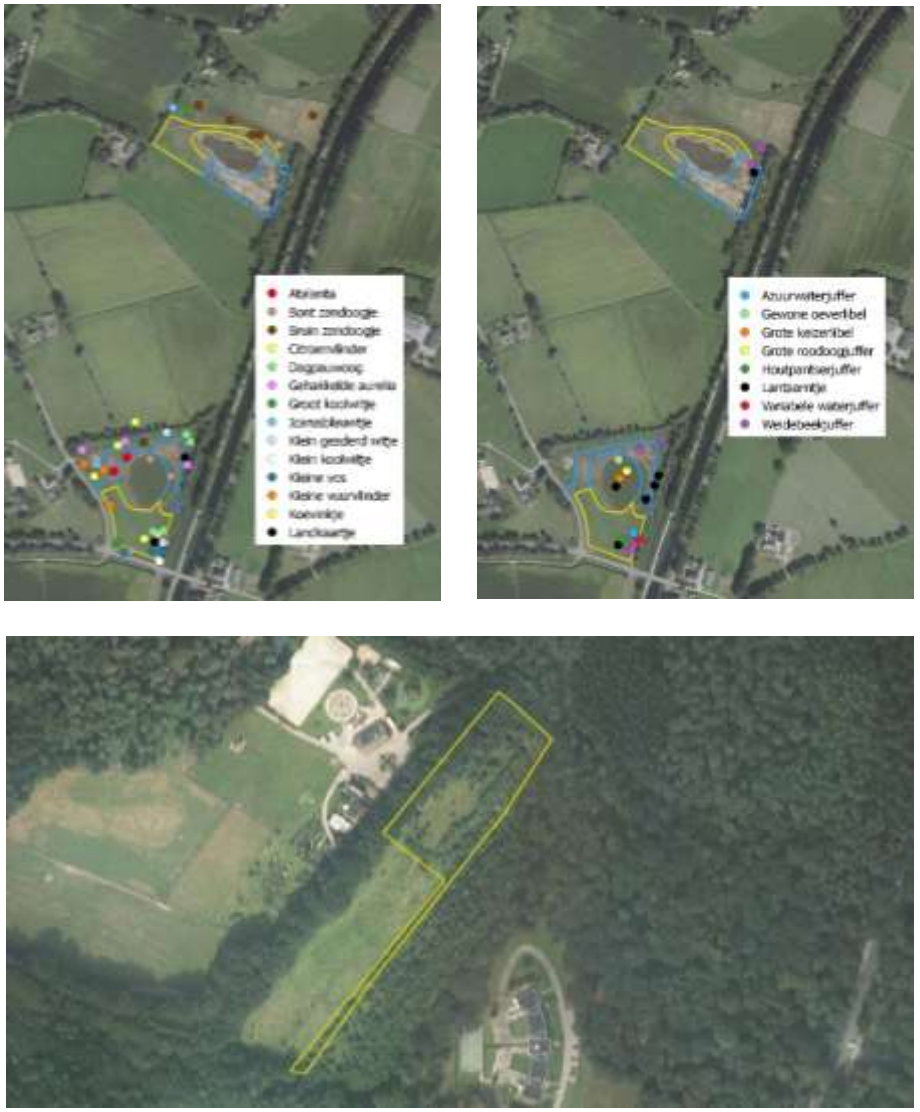

Afbeelding 5a: Dagvlinders en libellen in De Panden 2 t/m 5 in 2017.

NB: *Het onderste perceel is alleen in de eerste ronde bezocht, maar bleek ongeschikt voor vlinders.*

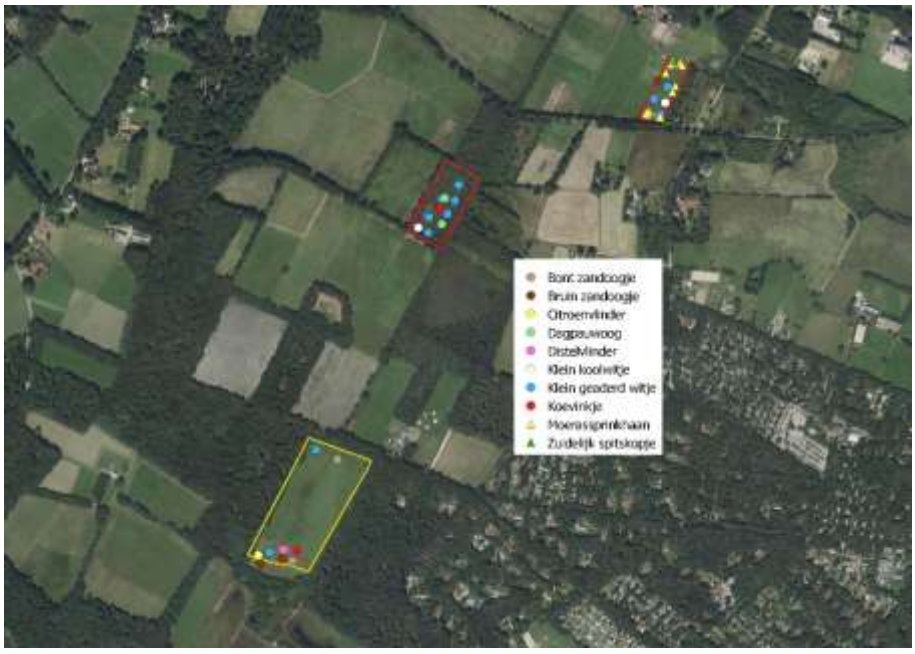

Afbeelding 5b: Dagvlinders en sprinkhanen in De Panden 2 t/m 5 in 2017.

NB: *Op het rode perceel op het bovenste kaartje zijn geen sprinkhanen waargenomen.*

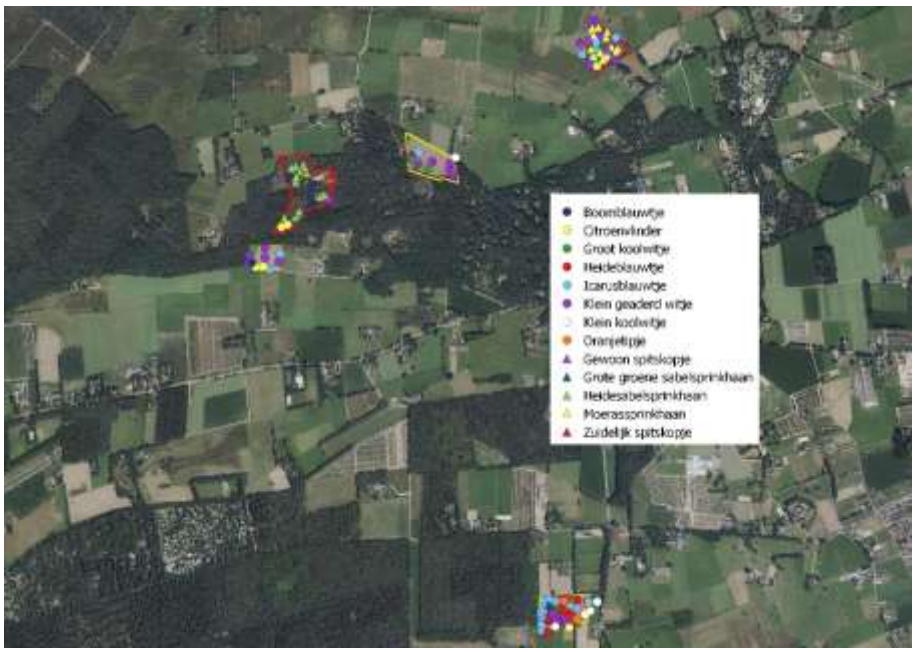

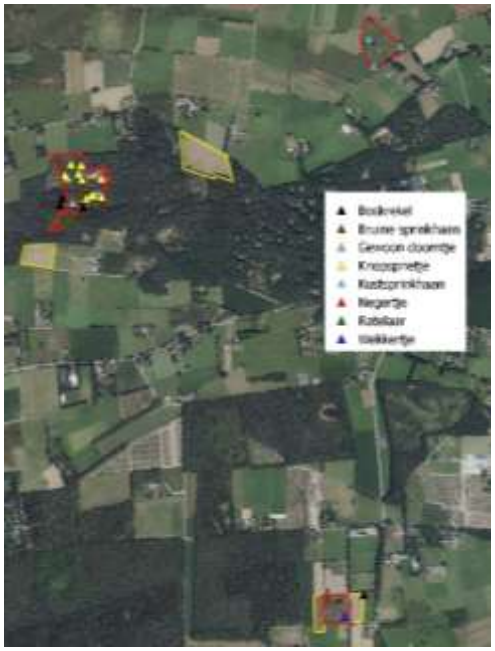

Afbeelding 5c: Dagvlinders en sprinkhanen in De Panden 2 t/m 5 in 2017.

4.6 Rapportagegebied 61: De Nederrijn-Meinerswijk

In totaal zijn er in de percelen van De Nederrijn-Meinerswijk 18 soorten dagvlinders, 15 soorten libellen en 8 soorten sprinkhanen waargenomen, waaronder 6 SNL-soorten (tabel 5). Het hoge aantal icarusblauwtjes is opvallend. Ook zwartsprietdikkopje, bruin blauwtje en zwervende heidelibel zijn het vermelden waard. De overige soorten zijn redelijk tot zeer algemeen.

Tabel 5: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen waargenomen in rapportagegebied De Nederrijn-Meinerswijk in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Icarusblauwtje	dagvlinders	454
Bruin zandoogje	dagvlinders	156
Dagpauwoog	dagvlinders	24
Klein koolwitje	dagvlinders	23
Klein geaderd witje	dagvlinders	15
Citroenvlinder	dagvlinders	13
Zwartsprietdikkopje	dagvlinders	10
Groot koolwitje	dagvlinders	8
Bont zandoogje	dagvlinders	7
Atalanta	dagvlinders	5
Distelvlinder	dagvlinders	3
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	3
Bruin blauwtje	dagvlinders	2
Hooibeestje	dagvlinders	2
Landkaartje	dagvlinders	2
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	1
Groot dikkopje	dagvlinders	1
Kleine vos	dagvlinders	1
Watersnuffel	libellen	293
Kleine roodoogjuffer	libellen	27
Gewone oeverlibel	libellen	20
Azuurwaterjuffer	libellen	13
Lantaarntje	libellen	10
Bloedrode heidelibel	libellen	9
Grote roodoogjuffer	libellen	9
Grote keizerlibel	libellen	8
Paardenbijter	libellen	4
Bruinrode heidelibel	libellen	2
Viervlek	libellen	2
Gewone pantserjuffer	libellen	1
Platbuik	libellen	1
Steenrode heidelibel	libellen	1
Zwervende heidelibel	libellen	1
Ratelaar	sprinkhanen	78
Krasser	sprinkhanen	33
Grote groene sabelsprinkhaan	sprinkhanen	30
Zuidelijk spitskopje	sprinkhanen	10
Knopsprietje	sprinkhanen	7
Bruine sprinkhaan	sprinkhanen	4
Bramesprinkhaan	sprinkhanen	3
Gewoon spitskopje	sprinkhanen	3

Ervaringen van de tellers
Sommige plekken waren behoorlijk dicht begroeid met braam en distels, maar we zijn er zo goed mogelijk omheen gelopen. We hebben genoten van zoveel vlinders. Gelukkig werden de jonge stieren pas nieuwsgierig en opdringerig toen we al klaar waren. We zijn met plezier bezig geweest!

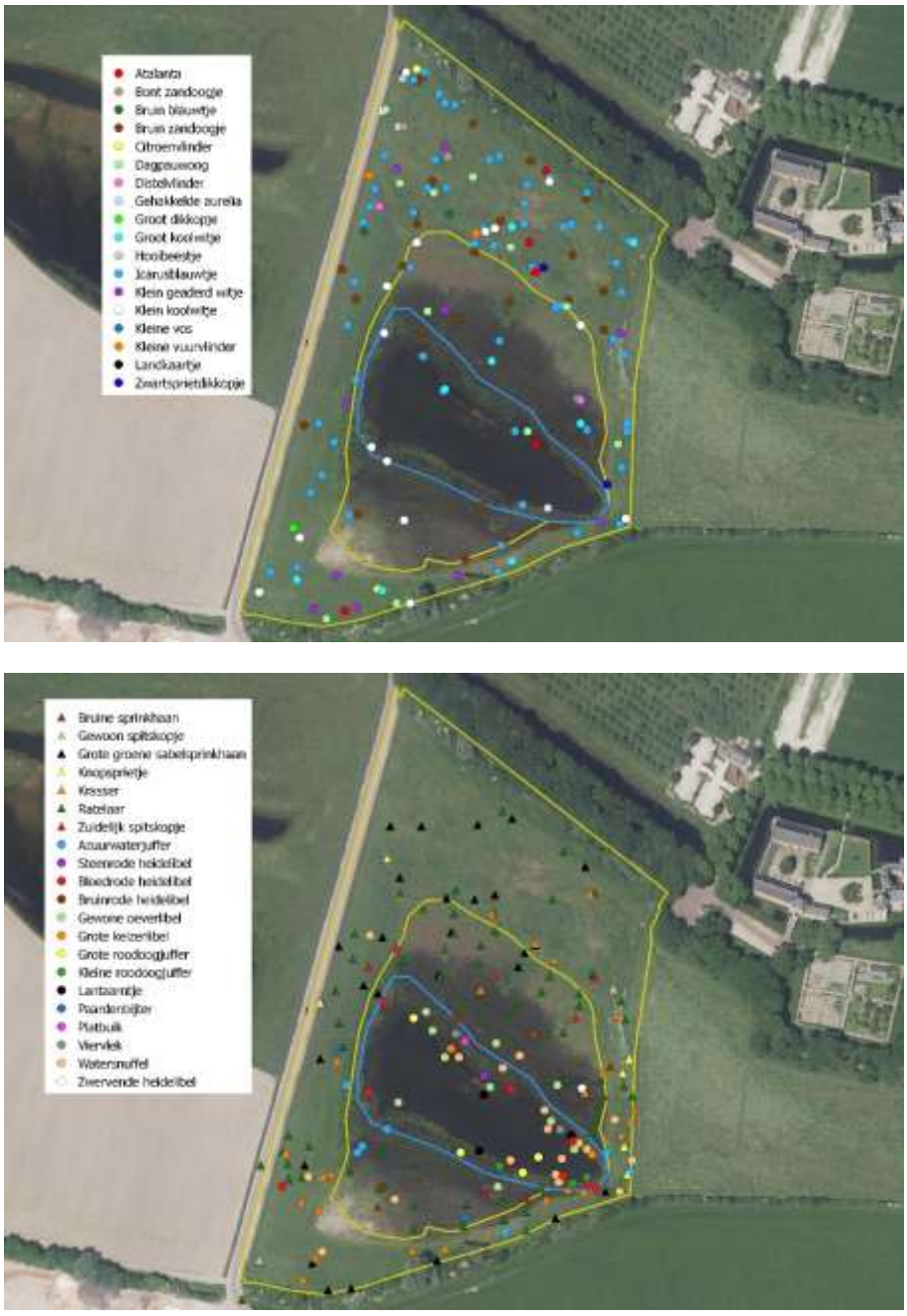

Afbeelding 6: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen in De Nederrijn-Meinerswijk in 2017.

4.7 Rapportagegebied 62: De Nederrijn-Blauwe Kamer

In totaal zijn er in de percelen van De Nederrijn-Blauwe Kamer 10 soorten dagvlinders en 5 soorten libellen waargenomen, waaronder 2 SNL-soorten (tabel 6). Er zijn geen bijzonderheden waargenomen. De aantallen zijn laag.

Tabel 6: Dagvlinders en libellen waargenomen in rapportagegebied De Nederrijn-Blauwe Kamer in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Dagpauwoog	dagvlinders	30
Atalanta	dagvlinders	20
Klein geaderd witje	dagvlinders	12
Kleine vos	dagvlinders	6
Groot koolwitje	dagvlinders	5
Klein koolwitje	dagvlinders	4
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	4
Bruin zandoogje	dagvlinders	3
Bont zandoogje	dagvlinders	1
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	1
Blauwe breedscheenjuffer	libellen	2
Gewone oeverlibel	libellen	2
Bruine glazenmaker	libellen	1
Bruinrode heidelibel	libellen	1
Lantaarntje	libellen	1

Ervaringen van de teller

Huilen met de pet op.... Weinig eer te behalen. Ik denk overigens dat er op één van de bezochte percelen brandnetel is bestreden. Een groot deel van de brandnetels was namelijk donker. Er staat inmiddels ook weer een beetje verse brandnetel en ook verse distels (eerste ronde). Veel vlinders langs de rivierdijk direct buiten het plot, gelukkig ook nog wel wat binnen de plotgrenzen. In de derde ronde weer een flinke hoeveelheid dode brandnetels in de randen van de weilanden.

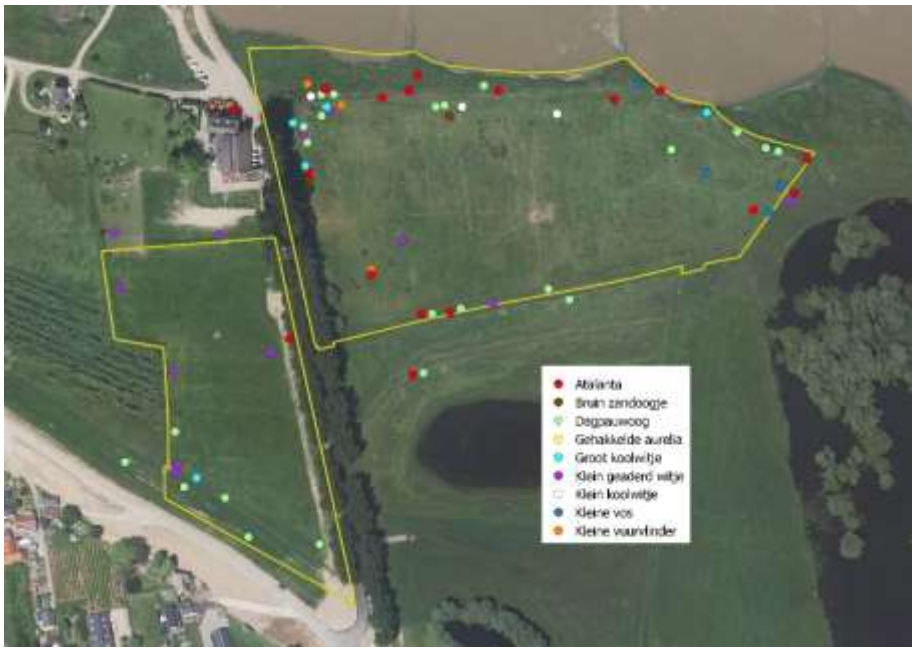

Afbeelding 7: Dagvlinders in De Nederrijn-Blauwe Kamer in 2017.

4.8 Rapportagegebied 65: Culemborg

In totaal zijn er in de percelen van Culemborg 16 soorten dagvlinders, 8 soorten libellen en 2 soorten sprinkhanen waargenomen, waaronder 4 SNL-soorten (tabel 7). Het betreffen, met uitzondering van het bruin blauwtje, allemaal redelijk tot zeer algemene soorten en het aantal waargenomen exemplaren is relatief laag.

Tabel 7: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen waargenomen in rapportagegebied Culemborg in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Icarusblauwtje	dagvlinders	35
Dagpauwoog	dagvlinders	28
Atalanta	dagvlinders	26
Bruin zandoogje	dagvlinders	24
Klein koolwitje	dagvlinders	23
Landkaartje	dagvlinders	19
Bont zandoogje	dagvlinders	17
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	17
Kleine vos	dagvlinders	16
Klein geaderd witje	dagvlinders	13
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	9
Oranjetipje	dagvlinders	4
Distelvlinder	dagvlinders	2
Groot koolwitje	dagvlinders	2
Bruin blauwtje	dagvlinders	1
Citroenvlinder	dagvlinders	1
Lantaarntje	libellen	9
Steenrode heidelibel	libellen	8
Gewone oeverlibel	libellen	7
Bruinrode heidelibel	libellen	2
Vroege glazenmaker	libellen	2
Azuurwaterjuffer	libellen	1
Paardenbijter	libellen	1
Viervlek	libellen	1
Kustsprinkhaan	sprinkhanen	9
Grote groene sabelsprinkhaan	sprinkhanen	1

Ervaringen van de teller

Dit deelgebied bestond uit veel kleine percelen, die onderling erg van elkaar verschilden. Om een indruk te krijgen enkele typeringen van de teller:

- Heel erg verwaarloosd zag dat perceel er uit. Ik vroeg me af of er gedurende het seizoen wel iets aan beheer daar gedaan werd.
- Een zeer gevarieerd landschap met vele mooie hoekjes. Het was fijn vertoeven daar.
- Midden op het weiland bloeide, werkelijk niets. Alleen langs de omtrek van het perceel gelopen, langs de slootkanten... en zelfs daar was het aan variatie in begroeiing armetierig.
- Tussen het kort geschoren gras bloeide nu alleen witte klaver, verder alleen groen gras en geen vlinder te bekennen. Alleen langs de randzones op door de zon beschenen open plekken kwam ik wat dagvlinders tegen. Afgezien van de bramen viel variatie in bloemen zwaar tegen en liet dit zien in de kleine aantallen dagvlinders.

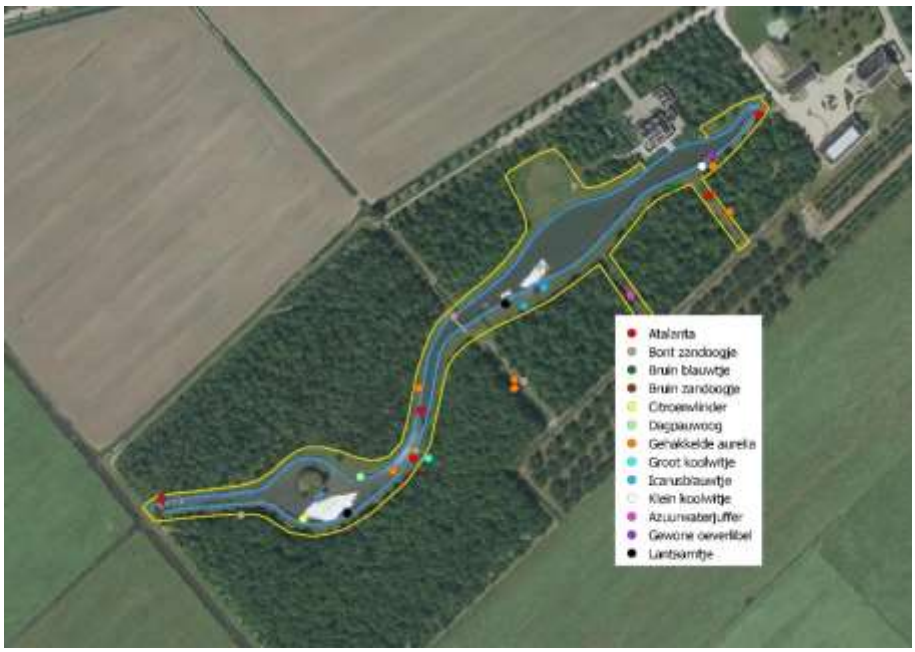

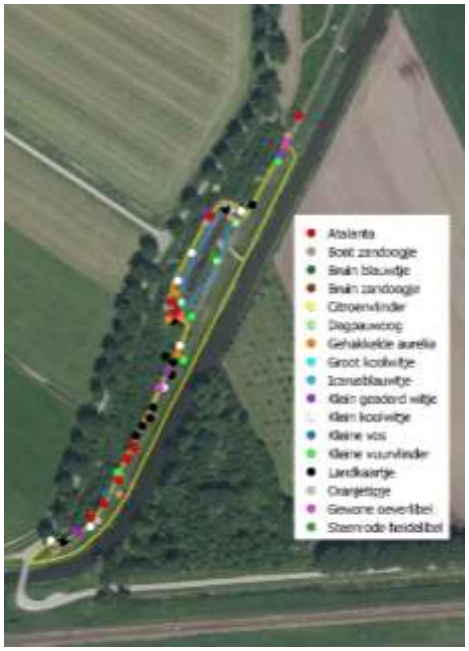

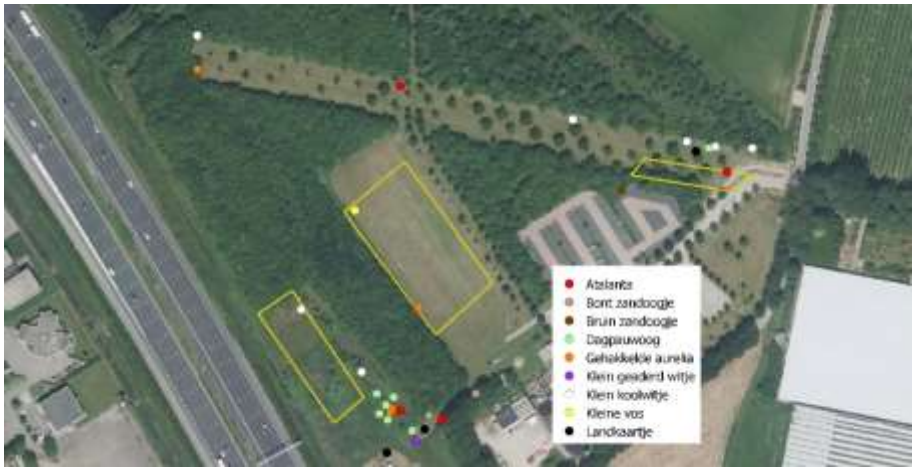

Afbeelding 8a: Dagvlinders en libellen in Culemborg in 2017.

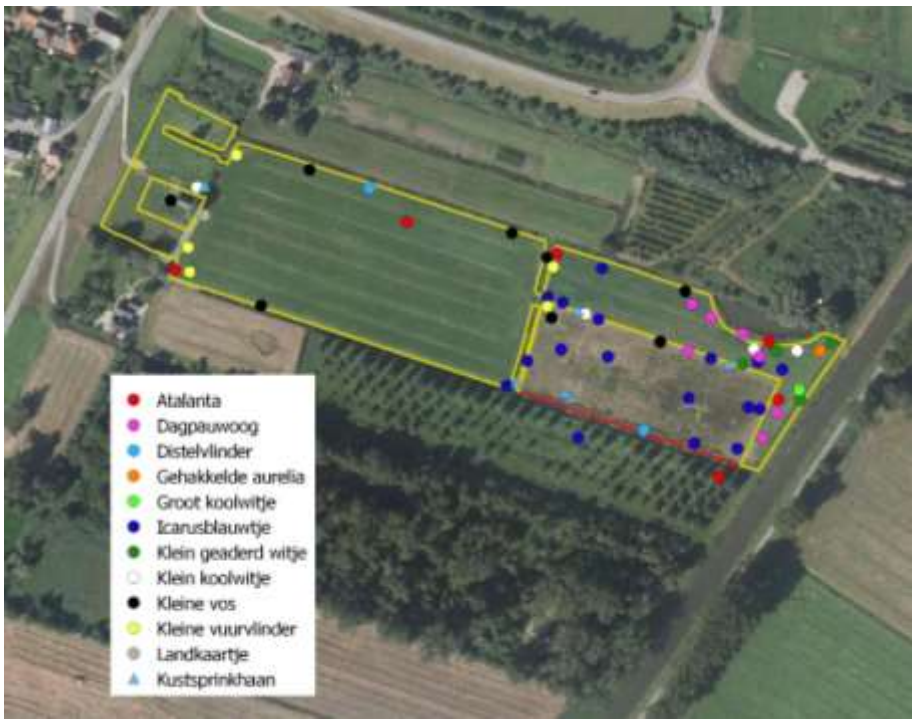

Afbeelding 8b: Dagvlinders en sprinkhanen in Culemborg in 2017.

4.9 Rapportagegebied 66: De Linge

In totaal zijn er in de percelen van De Linge 11 soorten dagvlinders, 2 soorten libellen en 2 soorten sprinkhanen waargenomen, waaronder 1 SNL-soort (tabel 8). Het betreffen allemaal redelijk tot zeer algemene soorten.

Tabel 8: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen waargenomen in rapportagegebied De Linge in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Icarusblauwtje	dagvlinders	19
Atalanta	dagvlinders	9
Dagpauwoog	dagvlinders	6
Klein koolwitje	dagvlinders	4
Kleine vos	dagvlinders	4
Bont zandoogje	dagvlinders	3
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	2
Bruin zandoogje	dagvlinders	1
Groot koolwitje	dagvlinders	1
Klein geaderd witje	dagvlinders	1
Oranjetipje	dagvlinders	1
Blauwe breedscheenjuffer	libellen	2
Gewone oeverlibel	libellen	1
Kustsprinkhaan	sprinkhanen	1
Zuidelijk spitskopje	sprinkhanen	1

Ervaringen van de teller

Een rapportagegebied met hindernissen:

- … Maar in de Mariënwaerdt worden wegen plotseling fietspaden en op het einde hiervan staan grote betonblokken, welke bij mij het beeld opriepen van mogelijk komende terreuraanslagen. Autoluw werd dat genoemd. Dus op een dijk je auto keren was nog een hele opgave en met een omlegging van ca. 6 km en kwartier vertraging kwam ik weer dichterbij dit perceel. Mijn auto bij een dijkafgang geparkeerd en door een aantal weilanden op weg naar het perceel. Hier leek wel een soort sinusbeheer gedaan te zijn. Grote brede paden leidden mij naar het perceel. Een waar paradijs voor de brandnetels. Heel hoog aanwezig en ook weer jong opkomend in de gemaaide paden. Een goed beheer voor de “brandnetel-dagvlinders”. Zo leek mij dat. Een twintigtal meters was ik verwijderd van het perceel, echter het gewas op weg hier naar toe stond wel hoog en wat schept mij een verbazing bij een kleine opening hierin: er lag nog een brede sloot van wel 10 meter. In het zicht van de haven keerde ik teleurgesteld om. Volgende keer beter.
- Een monotoon weidelandschap zonder enige bloemen erin.
- Echter toen kwam ik in contact met de boer. Hij had mij zien staan en in zijn traktorretje spoedde hij zich op mij af. Enigszins hoogst ontdaan sprak hij tegen mij, van waarom ik hier rond liep. Hem op vriendelijke wijze geattendeerd op briefwisseling met De Vlinderstichting maar dat hij niet gereageerd had en ik daardoor er van uit ging dat er dan een stilzwijgende toestemming was. Voortaan moest ik hem op de hoogte houden van een volgend bezoek.

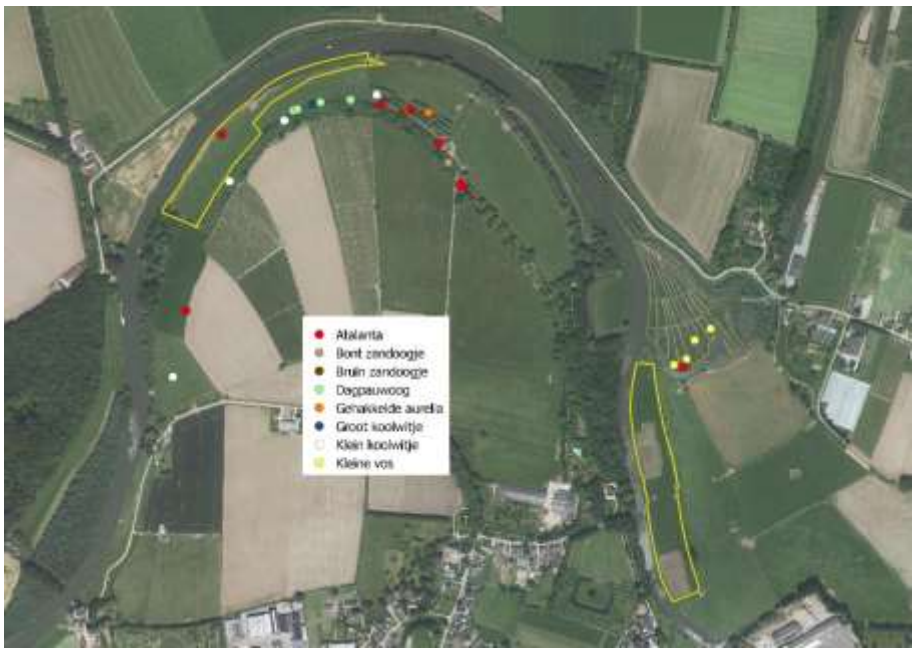

Afbeelding 9: Dagvlinders en libellen in De Linge in 2017.

NB: *de twee percelen op het bovenste kaartje zijn niet compleet bezocht, omdat de eigenaar volgens eigen zeggen geen SNL-subsidie ontvangt en de monitoring dus ook niet nodig vond.*

4.10 Rapportagegebied 71: Oude Rijn

In totaal zijn er in de percelen van de Oude Rijn 6 soorten dagvlinders, 20 soorten libellen en 3 soorten sprinkhanen waargenomen, waaronder 2 SNL-soorten (tabel 9). Het betreffen voornamelijk algemene soorten. Vermeldenswaardig zijn glassnijder, zwervende heidelibel, smaragdlibel en vroege glazenmaker.

Tabel 9: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen waargenomen in rapportagegebied Oude Rijn in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Icarusblauwtje	dagvlinders	18
Klein koolwitje	dagvlinders	10
Distelvlinder	dagvlinders	3
Klein geaderd witje	dagvlinders	3
Atalanta	dagvlinders	2
Groot koolwitje	dagvlinders	1
Lantaarntje	libellen	41
Watersnuffel	libellen	41
Gewone oeverlibel	libellen	26
Blauwe breedscheenjuffer	libellen	19
Variabele waterjuffer	libellen	18
Bloedrode heidelibel	libellen	17
Gewone pantserjuffer	libellen	10
Grote roodoogjuffer	libellen	10
Azuurwaterjuffer	libellen	5
Viervlek	libellen	5
Paardenbijter	libellen	4
Steenrode heidelibel	libellen	4
Bruinrode heidelibel	libellen	3
Glassnijder	libellen	3
Grote keizerlibel	libellen	3
Houtpantserjuffer	libellen	3
Zwervende heidelibel	libellen	2
Platbuik	libellen	1
Smaragdlibel	libellen	1
Vroege glazenmaker	libellen	1
Gewoon spitskopje	sprinkhanen	51
Ratelaar	sprinkhanen	6
Krasser	sprinkhanen	2

Ervaringen van de teller

Eén perceel was heel recent gemaaid. Hier niet meer dan één lantaarntje gevonden. Een ander perceel was een ontoegankelijk rietmoeras. Wel leuk voor libellen, en paadjes en vraatsporen van bevers, ook een leuke SNL-soort. Het derde perceel was druk met pas uitgeslopen oeverlibellen en icarusblauwtjes. Nog weinig juffertjes, de vijver op het terrein is nog vrij nieuw met weinig vegetatie. Ook rondom nog vrij schrale pioniervegetatie, aangeplant struweel geeft nog weinig beschutting.

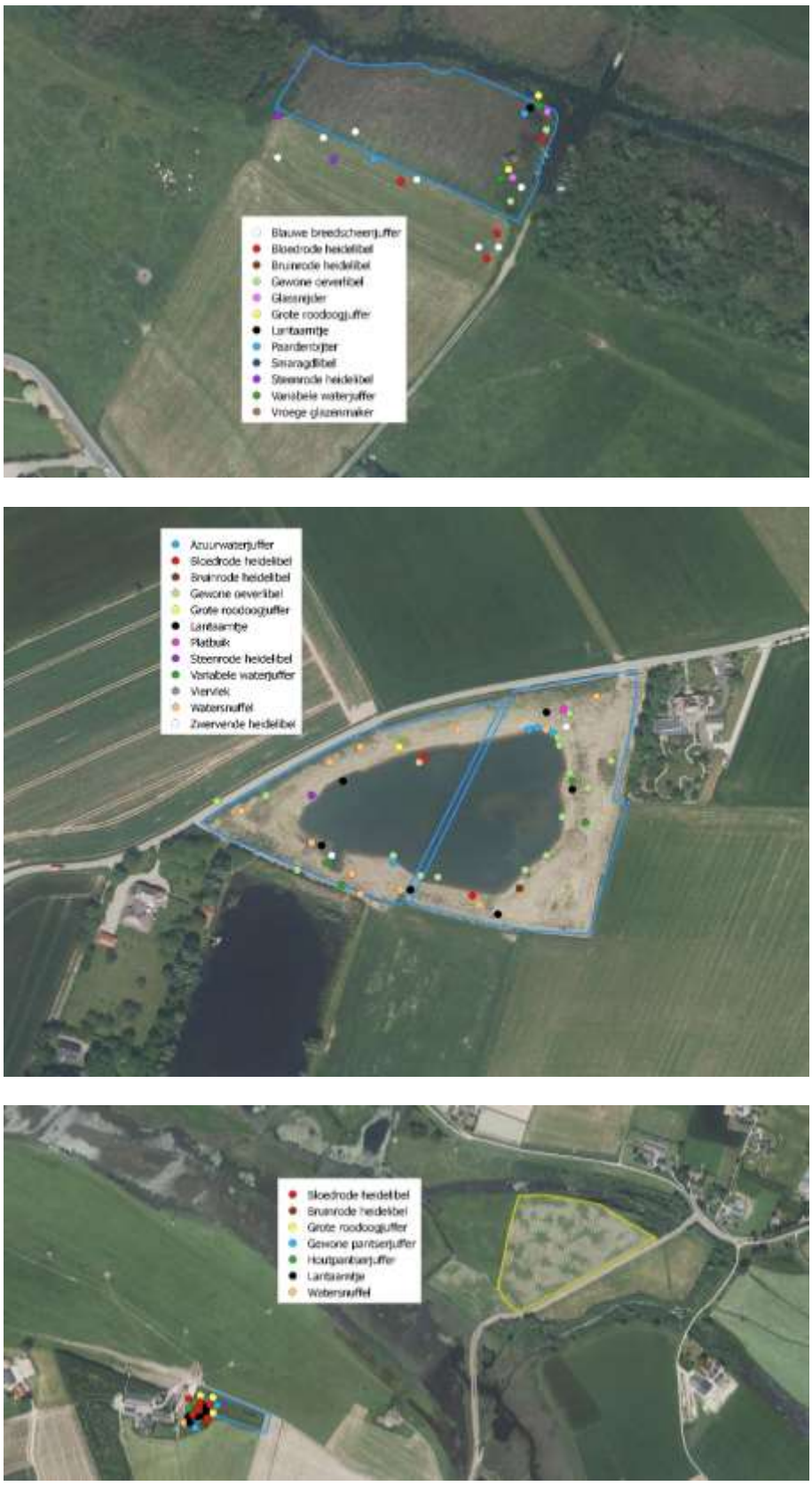

Afbeelding 10: Libellen in Oude Rijn in 2017.

NB: *Het gele perceel is niet geïnventariseerd, omdat de eigenaar geen toestemming gaf.*

4.11 Rapportagegebied 74: De Waal Dodewaard-zijde

In totaal zijn er in De Waal Dodewaard-zijde 14 soorten dagvlinders en 1 soort libel waargenomen, waaronder 2 SNL-soorten (tabel 10). Het betreffen voornamelijk algemene soorten. Vermeldenswaardig zijn bruin blauwtje en oranje luzernevlinder.

Tabel 10: Dagvlinders en libellen waargenomen in rapportagegebied De Waal Dodewaard-zijde in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Klein geaderd witje	dagvlinders	58
Atalanta	dagvlinders	15
Klein koolwitje	dagvlinders	14
Icarusblauwtje	dagvlinders	12
Groot koolwitje	dagvlinders	10
Bont zandoogje	dagvlinders	9
Dagpauwoog	dagvlinders	8
Distelvlinder	dagvlinders	8
Bruin blauwtje	dagvlinders	2
Kleine vos	dagvlinders	2
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	2
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	1
Oranje luzernevlinder	dagvlinders	1
Grote keizerlibel	libellen	1

Ervaringen van de tellers

Het bleek een oninteressant stuk uiterwaard met relatief weinig vlinders, er stond in de eerste ronde ook geen nectarplant in bloei, behalve meidoorns. Begrazing door drie rijpaarden en veel stof van de fabriek. Naast paarden liepen er in de tweede ronde ook koeien (niet weinig) en het terrein is half kaalgegraasd terwijl de andere helft begroeid is met vegetatie die het vee niet eet. In de derde ronde wel veel bloeiende nectarplanten, maar nog steeds geen vetpot aan vlinders. Kortom, een bijzonder weinig aantrekkelijk onderzoeksterrein derhalve.

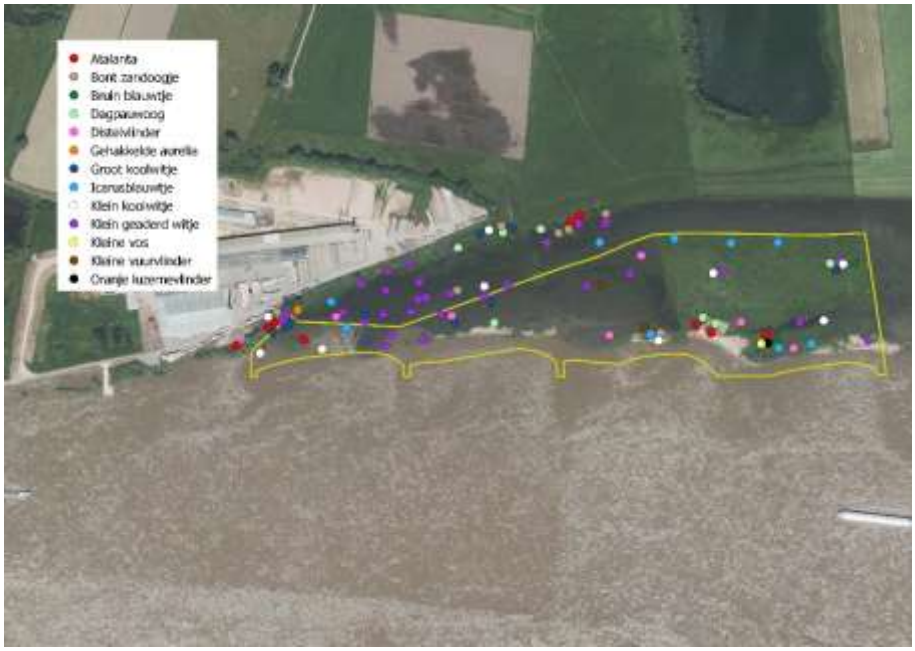

Afbeelding 11: Dagvlinders in De Waal Dodewaard-zijde in 2017.

4.12 Rapportagegebied 77: De Waal Ophemert-zijde

In totaal zijn er in de percelen van De Waal Ophemert-zijde 14 soorten dagvlinders, 6 soorten libellen en 6 soorten sprinkhanen waargenomen, waaronder 5 SNL-soorten (tabel 10). Er zijn relatief veel soorten typische graslandvlinders gevonden (klein geaderd witje, icarusblauwtje, groot dikkopje, kleine vuurvlinder, bruin blauwtje, bruin zandoogje), maar de aantallen zijn laag. Verder zijn vuurlibel, greppelsprinkhaan en moerassprinkhaan het vermelden waard.

Tabel 11: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen waargenomen in rapportagegebied De Waal Ophemert-zijde in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Klein geaderd witje	dagvlinders	66
Klein koolwitje	dagvlinders	45
Dagpauwoog	dagvlinders	12
Atalanta	dagvlinders	7
Kleine vos	dagvlinders	7
Distelvlinder	dagvlinders	5
Icarusblauwtje	dagvlinders	5
Groot dikkopje	dagvlinders	3
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	3
Bont zandoogje	dagvlinders	2
Groot koolwitje	dagvlinders	2
Bruin blauwtje	dagvlinders	1
Bruin zandoogje	dagvlinders	1
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	1
Gewone oeverlibel	libellen	7
Paardenbijter	libellen	4
Blauwe breedscheenjuffer	libellen	3
Bruine glazenmaker	libellen	2
Grote keizerlibel	libellen	2
Vuurlibel	libellen	1
Greppelsprinkhaan	sprinkhanen	212
Krasser	sprinkhanen	71
Ratelaar	sprinkhanen	15
Bramesprinkhaan	sprinkhanen	8
Kustsprinkhaan	sprinkhanen	2
Moerassprinkhaan	sprinkhanen	2

Ervaringen van de tellers

Het is een heel afwisselende route, maar soms was het erg lastig om van het ene hok naar het andere te komen. Nu staan de distels, bramen en brandnetels nog tot armshoogte, maar als dat nog verder gaat groeien, wordt het nog lastiger. Het aantal vlinders viel een beetje tegen. Grote stukken uiterwaard stonden vol met bloeiende planten, vooral kamille en kruisbloemigen. Niet de meest interessante vegetatie voor vlinders, daarom bleven de aantallen ook laag. Alleen de witjes (waardplant kruisbloemigen) en de “brandnetelvlinders” waren in redelijke aantallen aanwezig. In de graspercelen stond voornamelijk gras, ook al weinig aantrekkelijk voor vlinders. Wel veel sprinkhanen!

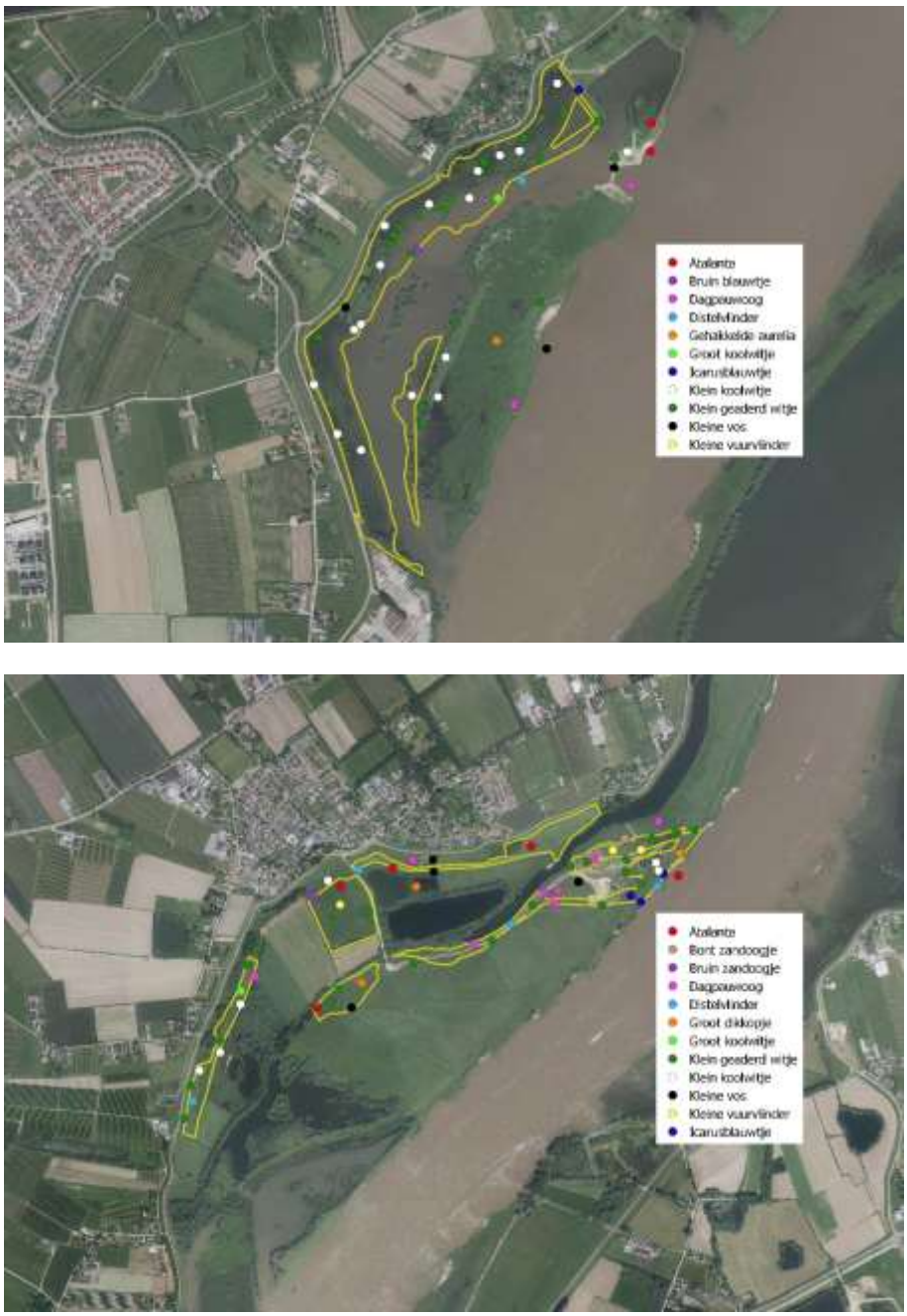

Afbeelding 12: Dagvlinders in De Waal Ophemert-zijde in 2017.

4.13 Rapportagegebied 78: De Waal Heerewaarden-zijde

In totaal zijn er in de percelen van De Waal Heerewaarden-zijde 9 soorten dagvlinders, 16 soorten libellen en 1 soort sprinkhaan waargenomen, waaronder 1 SNL-soort (tabel 12). Zowel het aantal soorten als het aantal exemplaren dagvlinders is relatief laag. Het aantal soorten en exemplaren libellen is wel zoals verwacht mag worden. Vermeldenswaardig zijn vuurlibel, glassnijder en tengere grasjuffer.

Tabel 12: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen waargenomen in rapportagegebied De Waal Heerewaarden-zijde in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Klein geaderd witje	dagvlinders	16
Bont zandoogje	dagvlinders	12
Klein koolwitje	dagvlinders	10
Atalanta	dagvlinders	8
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	3
Landkaartje	dagvlinders	2
Boomblauwtje	dagvlinders	1
Distelvlinder	dagvlinders	1
Groot koolwitje	dagvlinders	1
Kleine roodoogjuffer	libellen	95
Grote roodoogjuffer	libellen	65
Lantaarntje	libellen	51
Bloedrode heidelibel	libellen	47
Gewone oeverlibel	libellen	17
Bruinrode heidelibel	libellen	12
Variabele waterjuffer	libellen	11
Azuurwaterjuffer	libellen	9
Steenrode heidelibel	libellen	7
Grote keizerlibel	libellen	5
Vuurlibel	libellen	5
Glassnijder	libellen	3
Tengere grasjuffer	libellen	3
Blauwe glazenmaker	libellen	1
Houtpantserjuffer	libellen	1
Watersnuffel	libellen	1
Grote groene sabelsprinkhaan	sprinkhanen	2

Ervaringen van de tellers

Dit is qua libellen een leuk gebiedje, maar vlinders hebben er niets te zoeken (geen nectarplanten in bloei). Wel beversporen gezien in de modderbanken (laag waterniveau). In de tweede ronde was alles gemaaid, maar dan ook al het gras weg. Geen maaibeheer, bv. mozaïek- of sinusbeheer, nee alles eraf.....dus ook hier geen zandoogjes. Ander maaibeheer zou plantendiversiteit kunnen verhogen, waardoor er meer nectardragende bloeiers komen. Kortom, het gebiedje heeft een ongelooflijk intiem karakter. Klein en erg fijn! Prettig voor een wandelingetje, vogels en insecten spotten, misschien een bever(spoor) en met een verrijkt grasgebiedje wordt het helemaal een topper.

In het andere perceel liepen vier paarden, die, zoals de eigenaar al had aangegeven, nieuwsgierig om mij heen kwamen lopen maar verder niets deden. Ze waren wel wat speels, dus ik moest ze wel in de gaten houden, dat ze niet per ongeluk over me heen banjerden. Daar ook de eigenaar nog even gesproken, die kwam net zijn hond uitlaten. Enthousiaste man die trots is op zijn stukje natuur, waarvan de paardenwei deel uitmaakt.

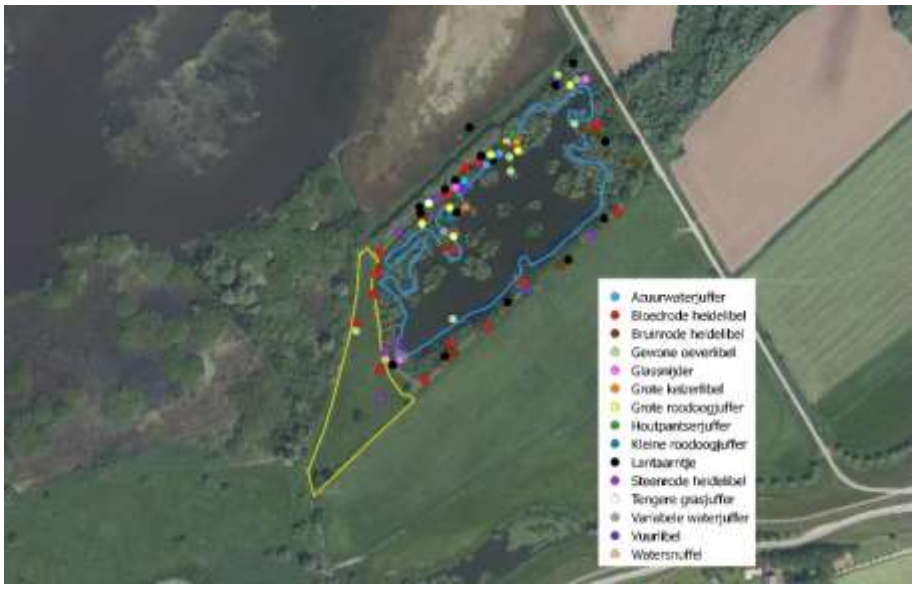

Afbeelding 13: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen in De Waal Heerenwaarden-zijde in 2017.

NB: *Het onderste perceel is door omstandigheden slechts eenmaal gemonitord, waardoor er maar weinig waarnemingen zijn gedaan.*

4.14 Rapportagegebied 79: De Waal beneden Zaltbommel

In totaal zijn er in de percelen van De Waal beneden Zaltbommel 17 soorten dagvlinders en 15 soorten libellen waargenomen, waaronder 6 SNL-soorten (tabel 13). Heel bijzonder is de argusvlinder, die in Oost-Nederland vrijwel verdwenen is en bij Zaltbommel nog maar zelden gezien wordt. Ook bruin blauwtje, hooibeestje, vroege glazenmaker en glassnijder zijn het vermelden waard.

Tabel 13: Dagvlinders en libellen waargenomen in rapportagegebied De Waal beneden Zaltbommel in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Klein geaderd witje	dagvlinders	46
Klein koolwitje	dagvlinders	34
Groot koolwitje	dagvlinders	30
Icarusblauwtje	dagvlinders	30
Atalanta	dagvlinders	13
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	9
Bont zandoogje	dagvlinders	6
Bruin blauwtje	dagvlinders	6
Kleine vos	dagvlinders	6
Dagpauwoog	dagvlinders	5
Distelvlinder	dagvlinders	4
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	4
Landkaartje	dagvlinders	2
Argusvlinder	dagvlinders	1
Boomblauwtje	dagvlinders	1
Hooibeestje	dagvlinders	1
Oranjetipje	dagvlinders	1
Gewone oeverlibel	libellen	21
Lantaarntje	libellen	11
Steenrode heidelibel	libellen	7
Vroege glazenmaker	libellen	7
Kleine roodoogjuffer	libellen	6
Paardenbijter	libellen	5
Bloedrode heidelibel	libellen	3
Glassnijder	libellen	3
Houtpantserjuffer	libellen	2
Viervlek	libellen	2
Bruine glazenmaker	libellen	1
Gewone pantserjuffer	libellen	1
Grote keizerlibel	libellen	1
Platbuik	libellen	1
Variabele waterjuffer	libellen	1

Ervaringen van de tellers

In het gebied bij Haaften zijn er van de winter vele werkzaamheden geweest aan de Waal-kant, vandaar dat het daar erg kaal was. Dat zal zeker mooi worden, maar op dit moment op dat stuk weinig waarnemingen. Verder hebben we vele vlinders en libellen gezien, het was prachtig weer. De gebieden waren dit jaar zeker interessanter dan vorig jaar, het waren wel kleine gebiedjes. Het stukje waar we libellen moesten tellen was bijna alle maanden erg droog en maar slechts gedeeltelijk te benaderen, dus erg weinig libellen gezien.

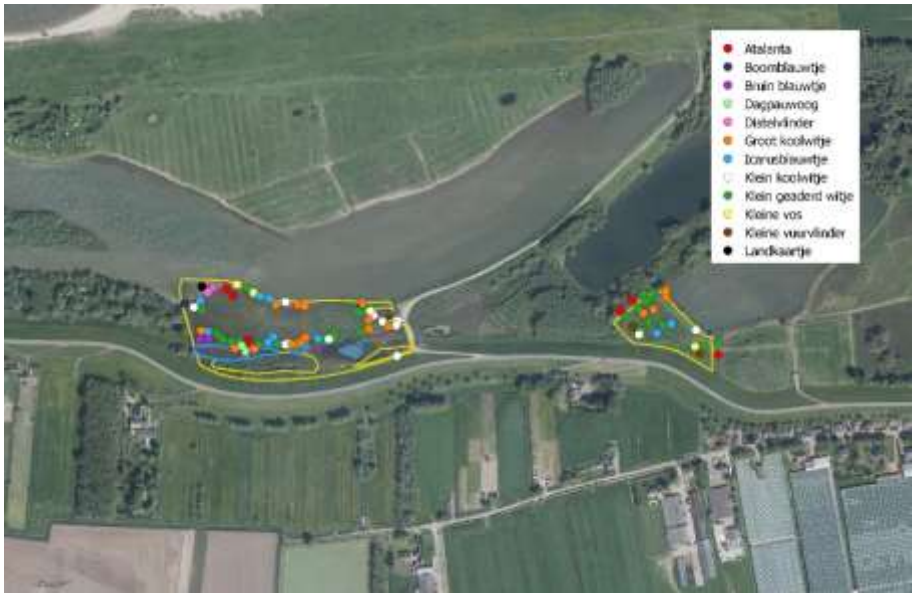

Afbeelding 14: Dagvlinders en libellen in De Waal beneden Zaltbommel in 2017.

4.15 Rapportagegebied 82: De (afgedamde) Maas onder Alem

In totaal zijn er in de percelen van De (afgedamde) Maas onder Alem 9 soorten dagvlinders en 7 soorten libellen waargenomen, waaronder 3 SNL-soorten (tabel 14). De aantallen dagvlinders zijn relatief laag. Wel zijn zwartsprietdikkopje en vroege glazenmaker leuke waarnemingen.

Tabel 14: Dagvlinders en libellen waargenomen in rapportagegebied De (afgedamde) Maas onder Alem in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Icarusblauwtje	dagvlinders	8
Kleine vos	dagvlinders	3
Klein koolwitje	dagvlinders	2
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	2
Zwartsprietdikkopje	dagvlinders	2
Dagpauwoog	dagvlinders	1
Groot koolwitje	dagvlinders	1
Klein geaderd witje	dagvlinders	1
Landkaartje	dagvlinders	1
Lantaarntje	libellen	57
Azuurwaterjuffer	libellen	13
Gewone oeverlibel	libellen	4
Bloedrode heidelibel	libellen	3
Vroege glazenmaker	libellen	2
Grote roodoogjuffer	libellen	1
Watersnuffel	libellen	1

Ervaringen van de tellers

Er is twee keer gemaaid, in juni en in augustus. Daarom waren er nauwelijks vlinders. Er stonden slechts enkele nectarbloemen vlak bij het water. Helaas heeft het maaibeleid grote invloed gehad op het aantal vlinders en libellen.

Afbeelding 15: Dagvlinders in De (afgedamde) Maas onder Alem in 2017.

4.16 Rapportagegebied 86: De rivierduinen van Wijchen en Bergharen

In totaal zijn er in de percelen van De rivierduinen van Wijchen en Bergharen 22 soorten dagvlinders, 22 soorten libellen en 1 soort sprinkhaan waargenomen, waaronder 10 SNL-soorten (tabel 15). Er zijn geen hele zeldzame soorten bij, maar in zijn totaliteit is deze soortenlijst een erg mooie score.

Tabel 15: Dagvlinders en libellen waargenomen in rapportagegebied De rivierduinen van Wijchen en Bergharen in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Bruin zandoogje	dagvlinders	67
Hooibeestje	dagvlinders	40
Landkaartje	dagvlinders	40
Dagpauwoog	dagvlinders	38
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	38
Oranje zandoogje	dagvlinders	29
Klein geaderd witje	dagvlinders	28
Koevinkje	dagvlinders	28
Bont zandoogje	dagvlinders	24
Klein koolwitje	dagvlinders	22
Icarusblauwtje	dagvlinders	19
Groot koolwitje	dagvlinders	12
Atalanta	dagvlinders	11
Citroenvlinder	dagvlinders	7
Zwartsprietdikkopje	dagvlinders	6
Bruin blauwtje	dagvlinders	4
Distelvlinder	dagvlinders	4
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	4
Oranjetipje	dagvlinders	2
Boomblauwtje	dagvlinders	1
Kleine vos	dagvlinders	1
Oranje luzernevlinder	dagvlinders	1
Blauwe breedscheenjuffer	libellen	230
Kleine roodoogjuffer	libellen	154
Steenrode heidelibel	libellen	138
Lantaarntje	libellen	135
Azuurwaterjuffer	libellen	91
Gewone oeverlibel	libellen	71
Watersnuffel	libellen	50
Bloedrode heidelibel	libellen	46
Grote keizerlibel	libellen	13
Bruinrode heidelibel	libellen	10
Bruine winterjuffer	libellen	9
Vuurjuffer	libellen	7
Houtpantserjuffer	libellen	5
Glassnijder	libellen	4
Platbuik	libellen	4
Gewone pantserjuffer	libellen	3
Viervlek	libellen	3
Zwervende heidelibel	libellen	2
Paardenbijter	libellen	1
Smaragdlibel	libellen	1
Tengere pantserjuffer	libellen	1
Vroege glazenmaker	libellen	1
Bruine sprinkhaan	sprinkhanen	1

Ervaringen van de tellers
Het is een groot stuk, eigenlijk te groot om in een keer te doen. Ik had een kop als een tomaat van de zon. Eén perceel heb ik "met de Franse slag" gedaan, omdat er veel zeer nieuwsgierige koeien liepen. Daar was verder ook weinig te beleven. Verder is er een stuk waar libellen geteld moesten worden, maar de meeste zitten op andere plekken. Het gemaaide stuk werd, toen ik er was, gehooid met grote machines en heb ik overgeslagen. Sprinkhanen van de goede soort heb ik niet waargenomen, maar de voor sprinkhanen aangewezen stukken zijn deze zomer geplagd en nog niet erg interessant voor sprinkhanen.
Ik had soms moeite met te bepalen wat ik wel en niet moest tellen. Drie van de percelen hadden drie keer niets te bieden. De slootjes ernaast hadden libellen en juffers. Die heb ik toen maar geteld. Ik begrijp soms echt niet dat mensen subsidie krijgen voor de kavels waar ik ben geweest.

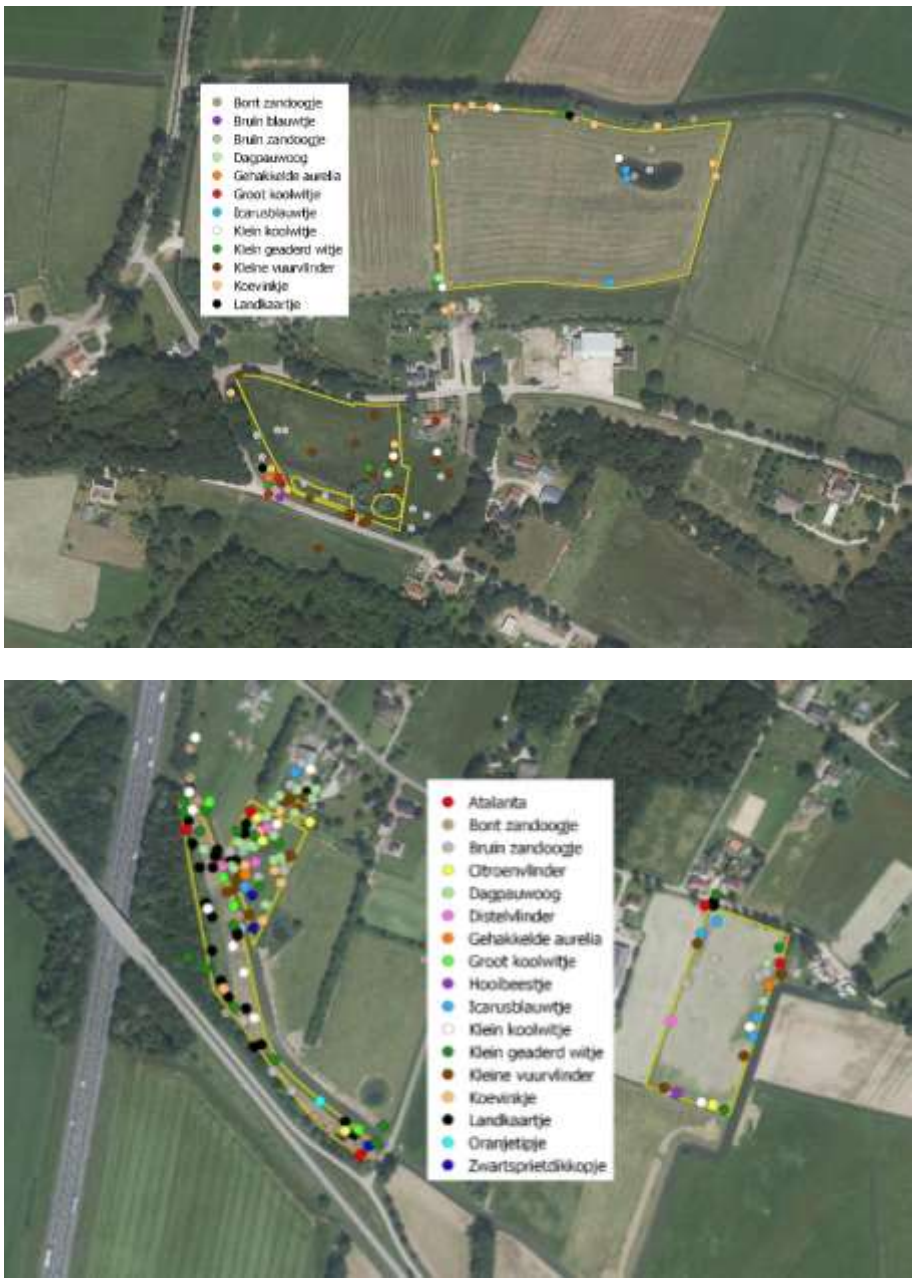

Afbeelding 16a: Dagvlinders in De rivierduinen van Wijchen en Bergharen in 2017.

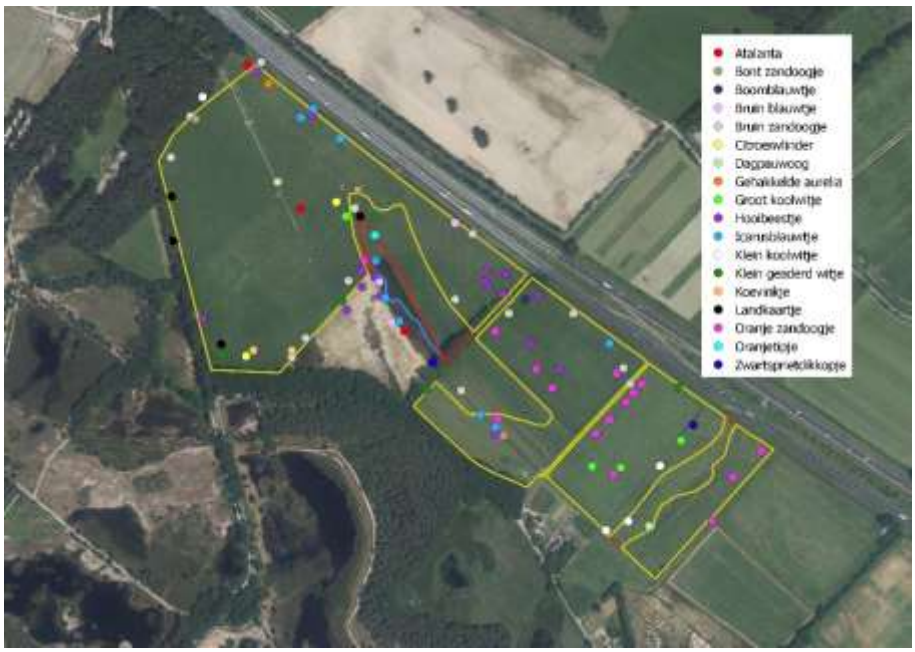

Afbeelding 16b: Dagvlinders en libellen in De rivierduinen van Wijchen en Bergharen in 2017.

NB: *Geen sprinkhanen waargenomen, zie de opmerking onder 'Ervaringen van de tellers'.*

4.17 Rapportagegebied 90: Ooij en Millingen

In totaal zijn er in de percelen van Ooij en Millingen 21 soorten dagvlinders, 22 soorten libellen en 1 soort sprinkhaan waargenomen, waaronder 8 SNL-soorten (tabel 16). Dit is een mooie score. De zuidelijke keizerlibel is een echte zeldzaamheid, en ook bruin blauwtje, koninginnenpage, glassnijder, vroege glazenmaker, plasrombout en zwervende heidelibel zijn geen alledaagse waarnemingen.

Tabel 16: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen waargenomen in rapportagegebied Ooij en Millingen in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Bruin zandoogje	dagvlinders	211
Icarusblauwtje	dagvlinders	144
Klein koolwitje	dagvlinders	93
Dagpauwoog	dagvlinders	78
Kleine vos	dagvlinders	66
Bont zandoogje	dagvlinders	39
Atalanta	dagvlinders	38
Groot dikkopje	dagvlinders	31
Klein geaderd witje	dagvlinders	18
Landkaartje	dagvlinders	18
Gehakkelde aurelia	dagvlinders	17
Distelvlinder	dagvlinders	12
Kleine vuurvlinder	dagvlinders	9
Citroenvlinder	dagvlinders	7
Zwartsprietdikkopje	dagvlinders	7
Groot koolwitje	dagvlinders	5
Hooibeestje	dagvlinders	5
Bruin blauwtje	dagvlinders	4
Boomblauwtje	dagvlinders	3
Koninginnenpage	dagvlinders	2
Eikenpage	dagvlinders	1
Lantaarntje	libellen	98
Watersnuffel	libellen	48
Azuurwaterjuffer	libellen	46
Bloedrode heidelibel	libellen	44
Gewone oeverlibel	libellen	23
Variabele waterjuffer	libellen	15
Vuurjuffer	libellen	13
Paardenbijter	libellen	11
Grote keizerlibel	libellen	10
Weidebeekjuffer	libellen	9
Glassnijder	libellen	8
Bruinrode heidelibel	libellen	7
Bruine glazenmaker	libellen	6
Houtpantserjuffer	libellen	5
Vroege glazenmaker	libellen	4
Steenrode heidelibel	libellen	3
Platbuik	libellen	2
Blauwe glazenmaker	libellen	1
Plasrombout	libellen	1
Viervlek	libellen	1
Zuidelijke keizerlibel	libellen	1
Zwervende heidelibel	libellen	1
Grote groene sabelsprinkhaan	sprinkhanen	4

Ervaringen van de tellers

We hebben gemerkt dat met alle (vlecht)heggen, rasters en poortjes het een aardige uitdaging is om het hele gebied op één dag te doorkruisen. Het is ons overigens wel gelukt. Net aan. Naast veel mooie dagvlinders en libellen hebben we ook genoten van andere waarnemingen: vogels, nachtvlinders, kevers, sprinkhanen…..

We hebben drie schapen bevrijd. Eén zat in het losse raster vast met haar oormerk omwikkeld door de draad. De ander zat vast in het vaste raster waar ze haar kop doorheen had gestoken en waarlangs aan de andere kant prikkeldraad loopt waar de vacht boven op haar kop en onder aan haar nek was vastgeraakt.

De derde stond er erg ongelukkig bij. Het bleek nog een hele toer om het dier te bevrijden. Haar poot zat helemaal klem, in de draad 'gewikkeld'. Met kunst en vliegwerk hebben we haar kunnen bevrijden.

Het terrein heeft erg te lijden gehad door de droogte, waardoor de natte gebieden nu al tijden droog staan. Op de nog ongemaaide percelen zaten veel vlinders. De libellen blijven daarbij fors achter. Wel leuke soorten zoals: plasrombout, zwervende heidelibel en een mooie man zuidelijke keizerlibel! Juffertjes laten het helemaal afweten. Het terrein was in de derde periode nog steeds kurkdroog. Dat zal het geringe aantal libellen en juffers wel verklaren.

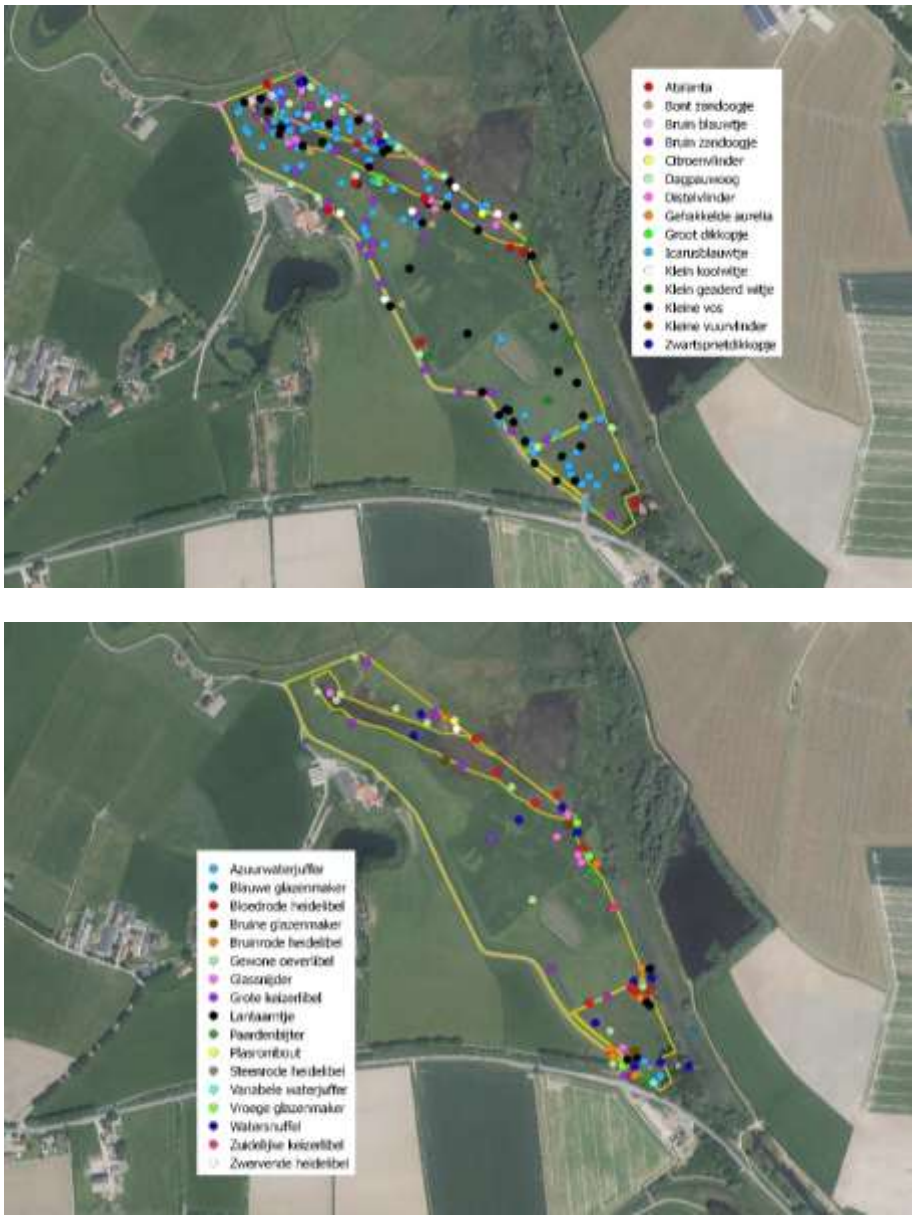

Afbeelding 17a: Dagvlinders en libellen in Ooij en Millingen in 2017.

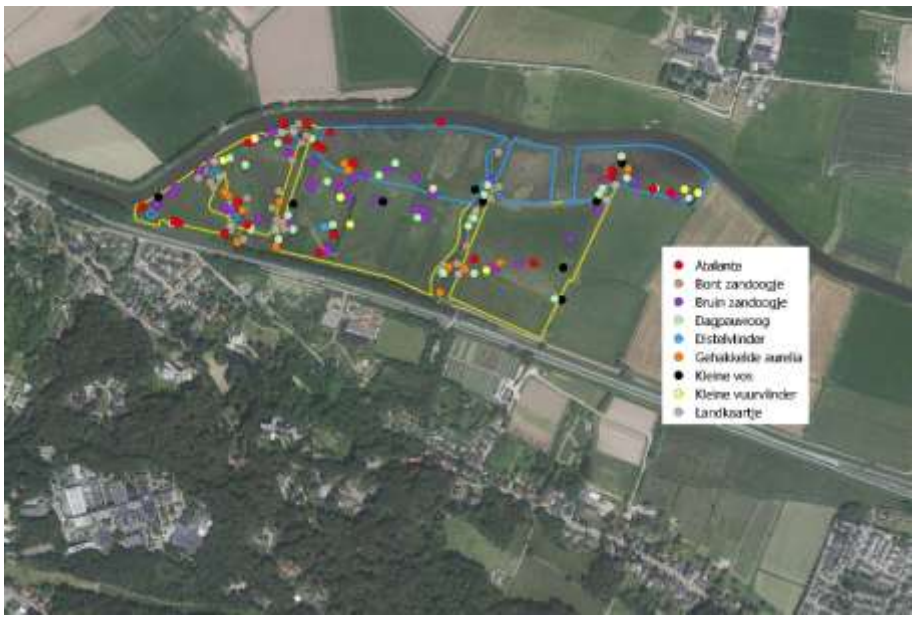

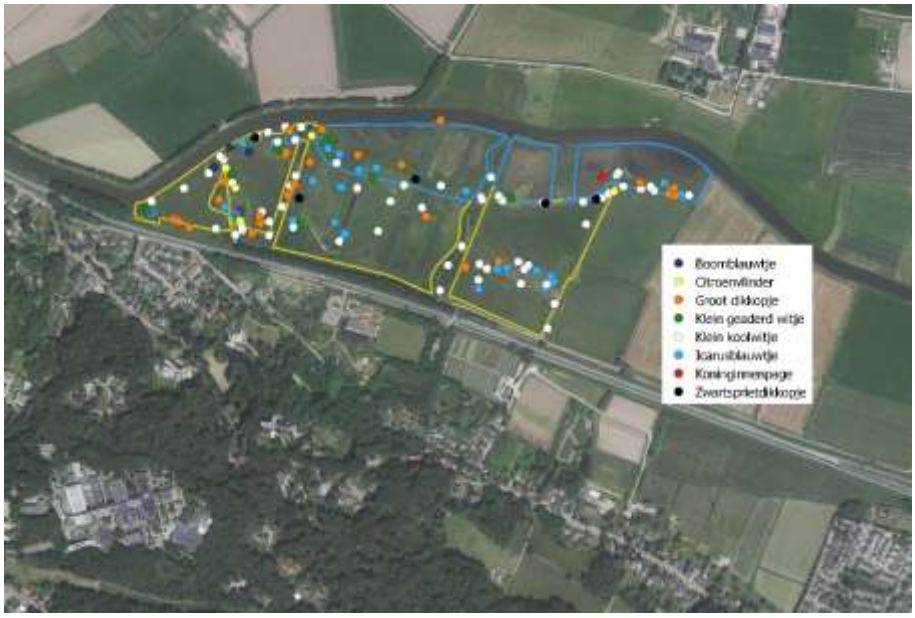

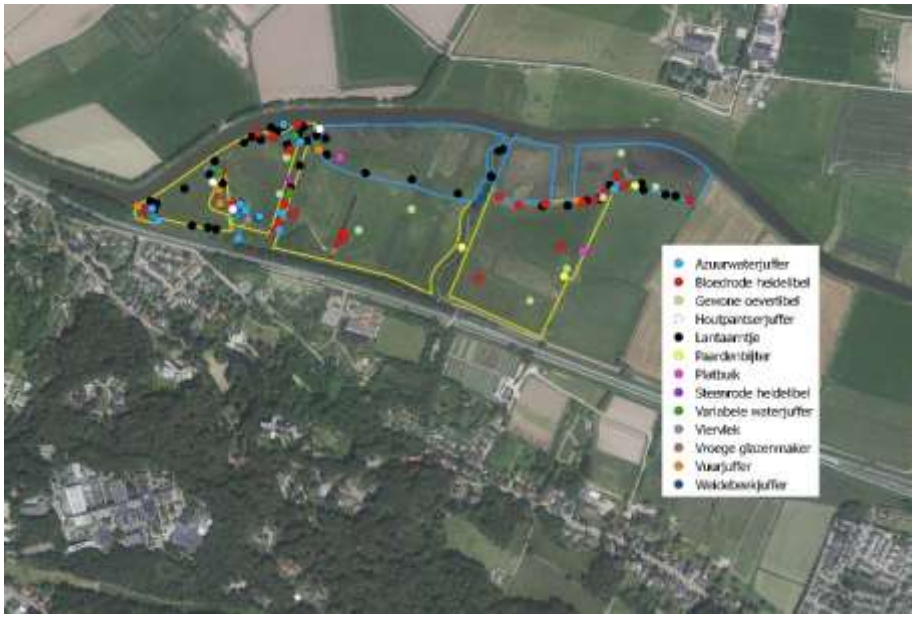

Afbeelding 17b: Dagvlinders en libellen in Ooij en Millingen in 2017.

4.18 Rapportagegebied 102: Laren

In totaal zijn er in de percelen van Laren 17 soorten dagvlinders, 22 soorten libellen en 10 soorten sprinkhanen waargenomen, waaronder 9 SNL-soorten (tabel 17). Naast allerlei gewone soorten zijn er ook minder algemene en zelfs bijzondere soorten bij (kleine ijsvogelvlinder, groentje, gele luzernevlinder, bruine korenbout, tengere grasjuffer, bruine winterjuffer, glassnijder, vroege glazenmaker en vuurlibel). Al met al een mooie score.

Tabel 17: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen waargenomen in rapportagegebied Laren in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Groot dikkopje	Dagvlinders	60
Bruin zandoogje	Dagvlinders	32
Bont zandoogje	Dagvlinders	21
Klein koolwitje	Dagvlinders	15
Kleine ijsvogelvlinder	Dagvlinders	14
Hooibeestje	Dagvlinders	7
Atalanta	Dagvlinders	6
Kleine vuurvlinder	Dagvlinders	6
Icarusblauwtje	Dagvlinders	5
Citroenvlinder	Dagvlinders	3
Dagpauwoog	Dagvlinders	2
Gehakkelde aurelia	Dagvlinders	2
Groentje	Dagvlinders	2
Distelvlinder	Dagvlinders	1
Gele luzernevlinder	Dagvlinders	1
Kleine vos	Dagvlinders	1
Landkaartje	Dagvlinders	1
Lantaarntje	Libellen	3135
Azuurwaterjuffer	Libellen	500
Gewone oeverlibel	Libellen	240
Bruine korenbout	Libellen	122
Viervlek	Libellen	70
Bruinrode heidelibel	Libellen	57
Variabele waterjuffer	Libellen	52
Grote keizerlibel	Libellen	29
Platbuik	Libellen	28
Blauwe breedscheenjuffer	Libellen	27
Steenrode heidelibel	Libellen	21
Kleine roodoogjuffer	Libellen	16
Tengere grasjuffer	Libellen	15
Paardenbijter	Libellen	6
Bloedrode heidelibel	Libellen	5
Grote roodoogjuffer	Libellen	3
Bruine glazenmaker	Libellen	2
Bruine winterjuffer	Libellen	2
Glassnijder	Libellen	1
Metaalglanslibel	Libellen	1
Vroege glazenmaker	Libellen	1
Vuurlibel	Libellen	1

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Krasser	Sprinkhanen	148
Ratelaar	Sprinkhanen	59
Sikkelsprinkhaan	Sprinkhanen	20
Gewoon spitskopje	Sprinkhanen	12
Bruine sprinkhaan	Sprinkhanen	10
Gewoon doorntje	Sprinkhanen	5
Wekkertje	Sprinkhanen	4
Kustsprinkhaan	Sprinkhanen	3
Zuidelijk spitskopje	Sprinkhanen	3
Zeggedoorntje	Sprinkhanen	1

Ervaringen van de tellers
Dit deelgebied bestond uit veel kleine percelen, die onderling erg van elkaar verschilden. Om een indruk te krijgen enkele typeringen van de teller:

- Dit leek wel een soort eendenkooi met vanghokken en voederautomaat (nog gevuld), afgezet met gaas, zodat je gedwongen wordt buitenom er omheen te lopen en je de binnenplas alleen van de kopse kant kunt bekijken. Op de plas zelf weinig begroeiing buiten brandnetels, en er omheen veel bomen met onderbegroeiing.
- Geen vlinders. Ook haast geen nectarplanten.
- We konden dit perceel maar moeilijk vinden (geen herkenbaar pad er naar toe, compleet verruigd met in de verte riet en lisdodde). Maar door nogmaals op Google Maps diezelfde avond te bekijken, bleek aan de hand van de grasvelden die we zagen toch een pad er naartoe te lopen en er toch een plas te liggen. Het moest toch de goede locatie zijn. De volgende dag twijfelden we eerst toch nog of we wel op de goede plek zaten. Verruigd en verdroogd, daardoor haast onherkenbaar, zo compleet dichtgegroeid. Paden er naar toe ware slecht onderhouden en haast niet te herkennen als pad. De plas zelf was haast niet te bereiken, is er ook niet of nauwelijks vanwege ernstige verdroging. Verruiging: bos- en struikopslag weelderig. Nog wel iets riet en lisdodde en hier en daar veenmos op de wat nattere plekjes. We zijn hier in de tweede en derde ronde niet meer geweest.

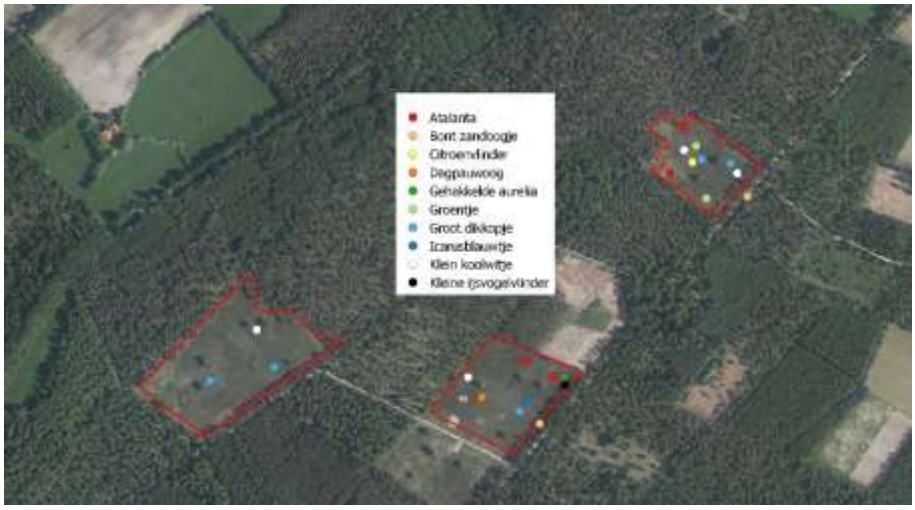

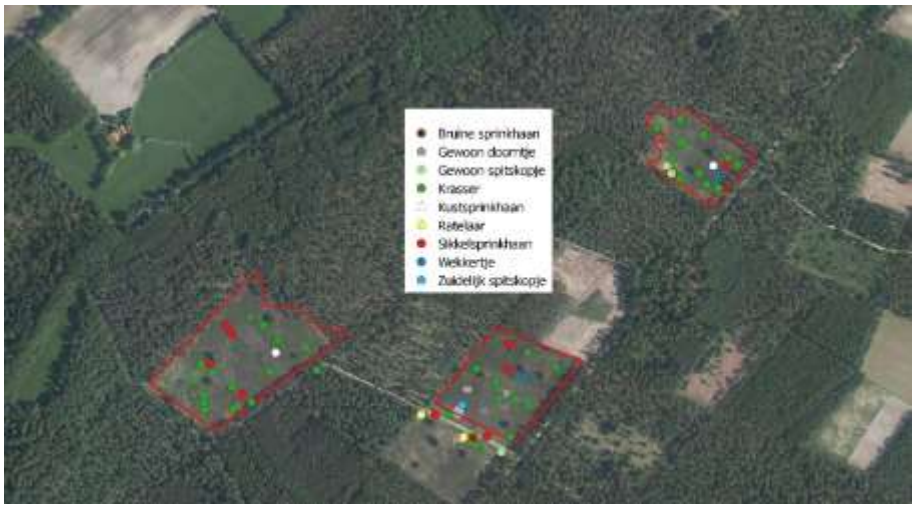

Afbeelding 18a: Dagvlinders en sprinkhanen in Laren in 2017.

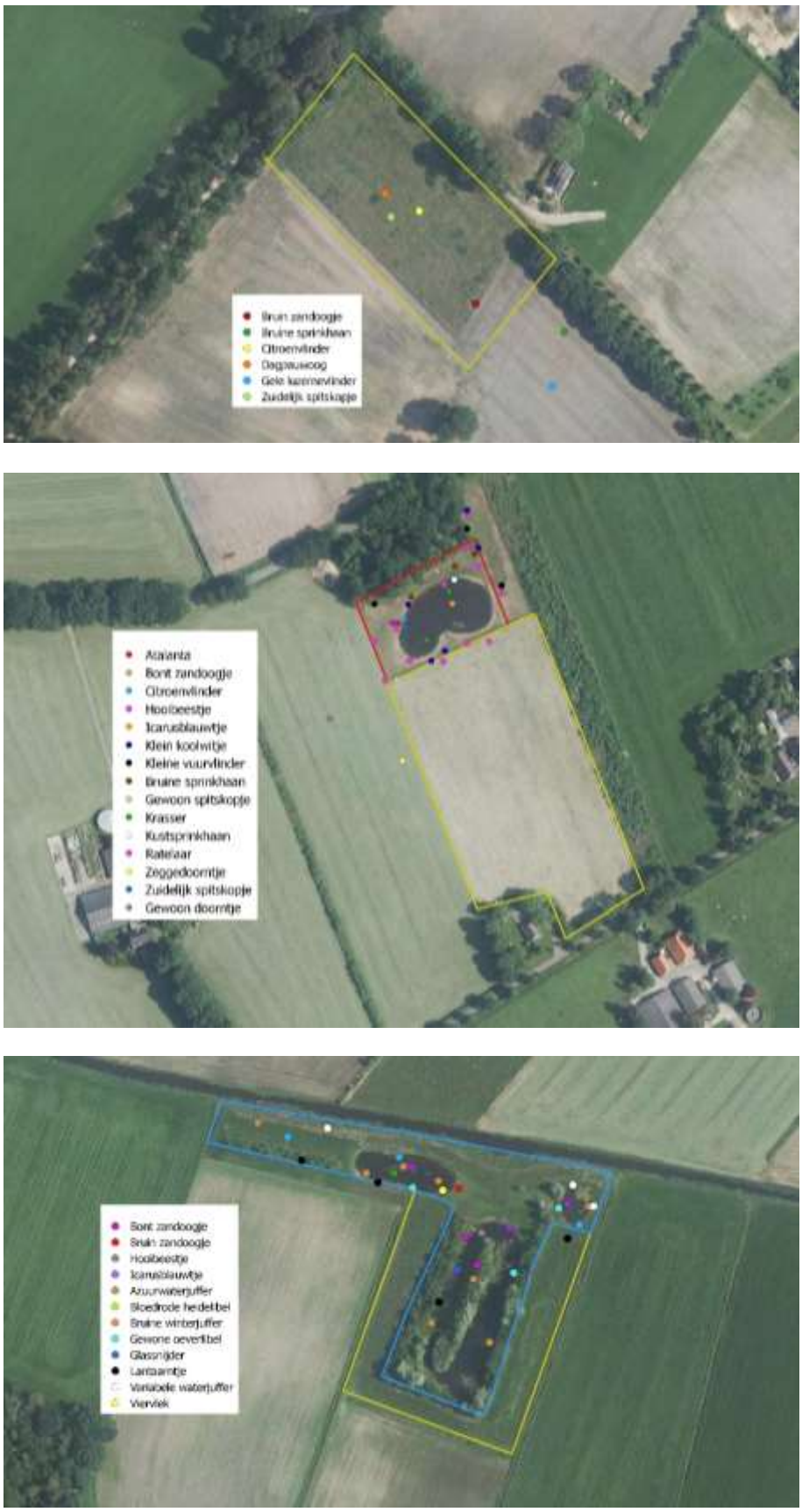

Afbeelding 18b: Dagvlinders, libellen en sprinkhanen in Laren in 2017.

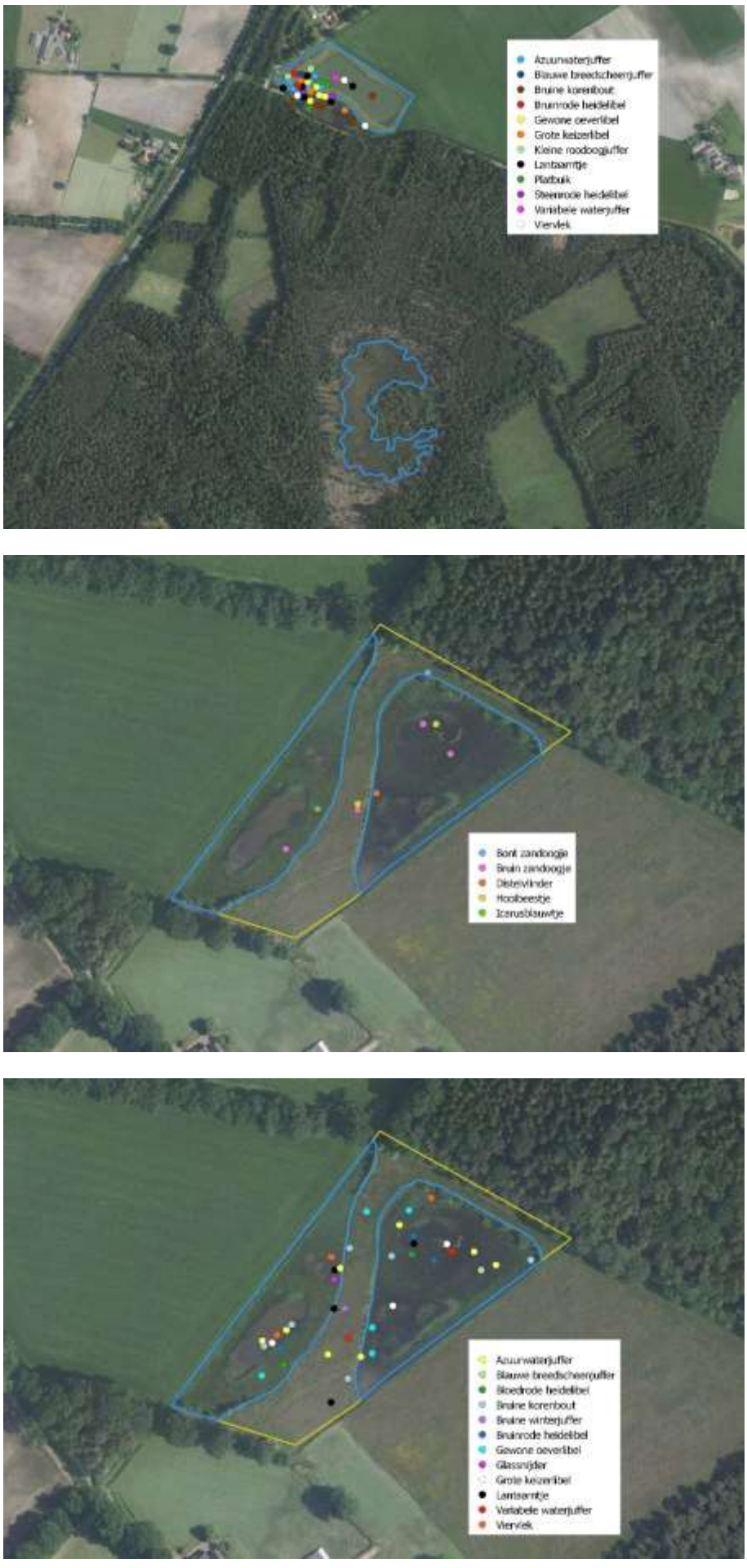

Afbeelding 18c: Dagvlinders en libellen in Laren in 2017 (het onderste perceel op de bovenste kaart is niet bezocht omdat het niet toegankelijk was).

4.19 Rapportagegebied 105: Hagenbeek

In totaal zijn er in de percelen van Hagenbeek 15 soorten dagvlinders en 22 soorten libellen waargenomen, waaronder 9 SNL-soorten (tabel 18). Het aantal graslandvlinders is hoog (bruin zandoogje, groot dikkopje, hooibeestje, klein geaderd witje, koevinkje, icarusblauwtje en kleine vuurvlinder), maar de aantallen exemplaren zijn relatief laag. De aantallen libellen zijn juist hoog, met bruine korenbout, vroege glazenmaker, glassnijder, bruine winterjuffer, tangpantserjuffer en tengere grasjuffer als vermeldenswaardige waarnemingen.

Tabel 18: Dagvlinders en libellen waargenomen in rapportagegebied Hagenbeek in 2017 (rood = SNL-soort).

Nederlandse naam	Soortgroep	Aantal
Bruin zandoogje	Dagvlinders	18
Klein koolwitje	Dagvlinders	16
Groot dikkopje	Dagvlinders	9
Groot koolwitje	Dagvlinders	7
Hooibeestje	Dagvlinders	7
Bont zandoogje	Dagvlinders	5
Citroenvlinder	Dagvlinders	5
Klein geaderd witje	Dagvlinders	5
Atalanta	Dagvlinders	3
Gehakkelde aurelia	Dagvlinders	2
Koevinkje	Dagvlinders	2
Landkaartje	Dagvlinders	2
Boomblauwtje	Dagvlinders	1
Icarusblauwtje	Dagvlinders	1
Kleine vuurvlinder	Dagvlinders	1
Azuurwaterjuffer	Libellen	1254
Blauwe breedscheenjuffer	Libellen	1014
Weidebeekjuffer	Libellen	543
Lantaarntje	Libellen	134
Platbuik	Libellen	64
Viervlek	Libellen	58
Gewone oeverlibel	Libellen	56
Bruinrode heidelibel	Libellen	39
Bruine korenbout	Libellen	33
Houtpantserjuffer	Libellen	31
Steenrode heidelibel	Libellen	20
Bloedrode heidelibel	Libellen	19
Watersnuffel	Libellen	8
Grote keizerlibel	Libellen	5
Vroege glazenmaker	Libellen	5
Glassnijder	Libellen	4
Bruine winterjuffer	Libellen	3
Paardenbijter	Libellen	2
Vuurjuffer	Libellen	2
Zwarte heidelibel	Libellen	2
Tangpantserjuffer	Libellen	1
Tengere grasjuffer	Libellen	1

Ervaringen van de tellers

Qua libellen waren de tengere grasjuffer en de bruine winterjuffer een verrassing. We hebben de eventuele poel in het bos niet gevonden. Anderhalve meter hoge brandnetels en andere opslag waren niet te betreden.

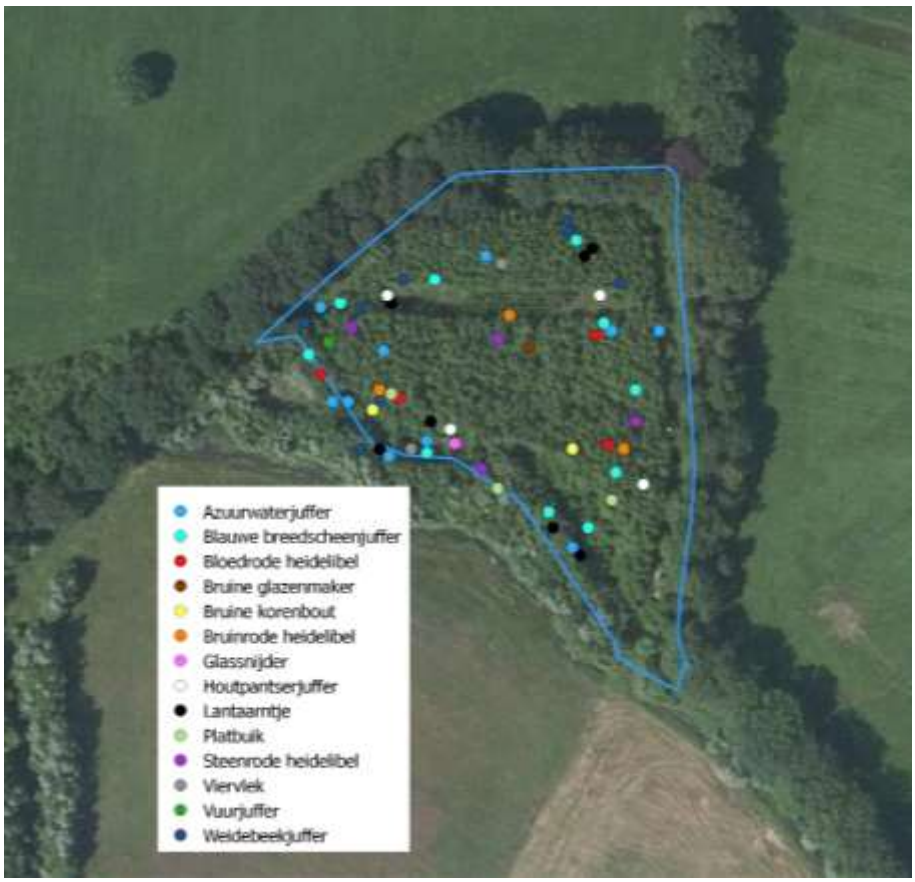

Afbeelding 19: Libellen in Hagenbeek in 2017.

5. Evaluatie en conclusie

De vrijwilligers hebben ook dit jaar weer plezier beleefd aan het inventariseren, al viel het ook wel eens tegen. Er waren pareltjes van natuurschoon onder de percelen, maar er waren ook percelen bij waar geen vlinder op te bekennen was. Al met al een leerzame ervaring voor iedereen. In dit hoofdstuk wordt besproken wat ons in dit project is opgevallen en wat we daarvan kunnen leren.

5.1 Dekking en uitval

Voor een dekkende monitoring van alle rapportagegebieden waren ongeveer 30 vrijwilligers nodig. Er werden er door ons twintig gevonden. Dit is iets minder dan in andere jaren, wat wel begrijpelijk is gezien het aanbod van de terreinen. Vorig jaar hebben we gezien dat vrijwilligers voorkeur hebben voor grote, bekende terreinen boven kleine en onbekende percelen (Bos-Groenendijk 2016). Iets minder enthousiasme dan vorig jaar was dus te verwachten.
Doordat goed in de gaten is gehouden of alle deelgebieden op tijd geïnventariseerd werden, konden de meeste bezette rapportagegebieden volledig geïnventariseerd worden (de groene gebieden in tabel 1). De ingecalculeerde professionele monitoring was echter wel nodig om de gaten op te vullen. In zeven rapportagegebieden is één of meerdere keren de monitoring van de vrijwilligers door ons overgenomen vanwege uitval, ziekte of vakantie. De bezette gebieden die niet volledig zijn geïnventariseerd (de rode gebieden in tabel 1), zijn helemaal niet of slechts één keer geteld (de teller heeft zich wel ingeschreven, maar daarna niets meer van zich laten horen en/of geen waarnemingen doorgegeven), waardoor deze ook niet zijn meegenomen in de professionele monitoring.
Er was in dit project een gemiddelde uitval van tellers. Vijf van de 20 hoofdtellers zijn in de loop van het project uitgevallen. Dit is iets meer dan vorig jaar, maar ligt in de lijn van onze ervaringen in eerdere projecten (uitval van 20-25%).

De waarnemingen vielen wel eens tegen, maar er werden ook hele bijzondere soorten gezien, zoals deze wilgenwepsvlinder. ***Foto: Joost Geraets***

5.2 Kwaliteit van de waarnemingen

De kwaliteit van de dagvlinder- en libellenwaarnemingen die de vrijwilligers hebben verzameld, is groot en de waarnemingen geven waarschijnlijk een volledig beeld van de soorten die in de gebieden aangetroffen kunnen worden. De meeste tellers hebben veel ervaring met het tellen van dagvlinders en/of libellen, waardoor ze de soorten goed kennen. De waarnemingen zijn professioneel gevalideerd in de NDFF.
De kwaliteit van de sprinkhaanwaarnemingen van de vrijwilligers is minder groot. Daarom is de laatste sprinkhaanronde gedaan door professionele veldwerkers. Hierdoor borgen we dat de waarnemingen een compleet beeld geven van de sprinkhanen die in de terreinen voorkomen, terwijl de vrijwilligers toch (in de derde ronde) ervaring hebben opgedaan met het herkennen van sprinkhanen.

5.3 Start- en evaluatiebijeenkomst

Zowel de start- als de eindbijeenkomst werden door de vrijwilligers bijzonder gewaardeerd. Voor de tellers maken deze bijeenkomsten het project meer tastbaar en krijgen ze een idee van het grotere geheel waar dit project in past en waar hun waarnemingen voor worden gebruikt. Hierdoor wordt de betrokkenheid van de tellers vergroot, wat ten goede komt aan de kwaliteit van de monitoring.

5.4 Contact tussen tellers en eigenaren

De reacties van de terreineigenaren op het verzoek aan monitoring liepen uiteen van directe toestemming zonder verdere restricties tot het verzoek om mee te mogen lopen met de monitoring. Verschillende terreineigenaren vonden het fijn om vooraf te weten wanneer de vrijwilligers zouden komen. Voor de tellers was het echter een drempel om vooraf alle eigenaren te bellen, vooral wanneer een teller veel verschillende percelen moest monitoren en/of wanneer een flexibele agenda nodig was in verband met het weer. In een enkel geval heeft dit wel eens wrijving gegeven tussen tellers en eigenaren, maar in de meeste gevallen was er sprake van goed contact.

5.5 Betrokkenheid terreineigenaren

De brief met het verzoek om monitoring is verzonden aan zo'n honderd verschillende terreineigenaren. Na nog een herinneringsbrief hebben de meeste eigenaren hierop gereageerd, met een enkeling is helemaal geen contact geweest. Voor de eigenaren was het in eerste instantie verwarrend dat ze deze brief van De Vlinderstichting kregen en niet van de provincie. Tevens was het hun niet allemaal duidelijk waarom er gemonitord zou moeten worden. Velen van hen wisten niet dat er aan het verkrijgen van SNL-subsidie een monitoringsverplichting verbonden is (zie citaat hieronder). Het verdient aanbeveling om hier vanuit de provincie Gelderland beter met de terreineigenaren over te communiceren.
Alle betrokken terreineigenaren zijn zowel voor de start- als voor de eindbijeenkomst uitgenodigd. Slechts een enkeling heeft deze bijeenkomsten ook daadwerkelijk bijgewoond. Blijkbaar is er onder de eigenaren weinig behoefte om op die manier betrokken te zijn bij het project. Wel hebben veel eigenaren aangegeven dat ze belang stellen in de resultaten van de monitoring.

> *"Ik beheer mijn terrein nu 17 jaar en er is vanuit de provincie Gelderland tot nu toe nooit sprake geweest van tellingen, niet van vlinders en libellen en evenmin van andere insecten, amfibieën, reptielen, vissen, flora, en zoogdieren.*
> *U zult zich kunnen voorstellen dat ik dan opkijk van een mededeling van tellers, maar ook van een mededeling van De Vlinderstichting, zonder dat mij tevoren door de provincie Gelderland is bericht, dat er een beleidswijziging heeft plaats gevonden en wat deze wijziging inhoudt."*
> **Terreineigenaar in Gelderse Vallei-Zuid**

5.6 Behoefte aan meer begeleiding in beheer

Tijdens de eindbijeenkomst bleek dat er bij de terreineigenaren behoefte is aan meer begeleiding in het beheer van hun percelen. Ze ervaren dat er vanuit de provincie veel ruimte is voor begeleiding bij de inrichting van nieuwe natuur, maar dat er vervolgens geen plek is waar ze terecht kunnen als ze vragen hebben over het beheer daarvan. Terwijl een juist beheer cruciaal is voor de verdere ontwikkeling en het behoud van de nieuwe natuur. Deze behoefte werd niet alleen ingebracht door de aanwezige terreineigenaren, maar ook bevestigd door de tellers. Verschillende tellers hebben in gesprek met de eigenaren dezelfde behoefte geproefd. Het zou mooi zijn als de provincie Gelderland een loket kan organiseren waar terreineigenaren met beheervragen terecht kunnen.

5.7 Dankwoord

Graag willen we alle vrijwilligers ontzettend bedanken voor hun inspanning! We zijn erg blij dat zij dit project mogelijk hebben gemaakt. Ook veel dank aan alle terreineigenaren die positief hebben gereageerd op het verzoek om monitoring en die in het veld de vrijwilligers hebben gewaardeerd met een praatje of een kopje koffie. En tot slot dank aan de provincie Gelderland, die dit project heeft gefaciliteerd en daarmee veel vrijwilligers een onvergetelijke ervaring heeft gegeven.

6. Literatuur

Bos-Groenendijk, G.I. (2015). *Dagvlinders en sprinkhanen op de Edese & Ginkelse Heide.* Rapport VS2015.028, De Vlinderstichting, Wageningen.

Bos-Groenendijk, G.I. & Huskens, K. (2016). *SNL-monitoring met vrijwilligers: Diverse gebieden in Gelderland 2016*. Rapport VS2016.038, De Vlinderstichting, Wageningen.

Vroege glazenmaker, een regelmatig waargenomen SNL-soort.
Foto: Joost Geraets

Bijlage A: Monitoringprotocol dagvlinders, libellen en sprinkhanen via SNL-methode

Vlakdekkend inventariseren

Het doel van deze monitoring is om alle soorten dagvlinders en libellen en de doelsoorten van de sprinkhanen vlakdekkend in kaart te brengen. Daarom vragen we u het gehele deelgebied te doorkruisen. Er wordt uitgegaan van een zicht van ongeveer 50 meter naar beide kanten. Dat betekent dat er elke 100 meter gelopen moet worden. De kaart van het deelgebied die u heeft ontvangen, is voorzien van een 50 x 50 meter-raster. Dit kan u helpen om afstanden te schatten in het veld. Het is de bedoeling dat u tijdens de monitoring elk hokje bekijkt. U kunt dus bijvoorbeeld steeds tussen een rij van twee hokjes doorlopen. U mag zelf uw looproute bepalen. In een gebiedje van 1000 x 500 meter (50 hectare) zou de looproute er bijvoorbeeld zo kunnen uitzien:

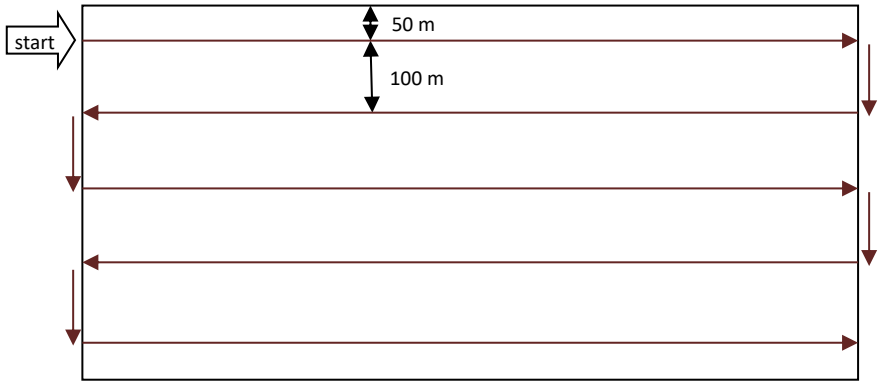

Het is erg belangrijk dat u extra aandacht besteedt aan randzones, overgangen en bijzondere vegetaties. Hierbij kunt u bijvoorbeeld denken aan bosranden, randen van vennen, slootkanten, paden, groepjes struiken, etc. In de terreinen die meer egaal van karakter zijn, mag u juist wat globaler kijken. Uiteraard mag u, indien u wilt, altijd nauwkeuriger kijken en meer lopen dan bovenstaande richtlijn aangeeft.

Soortgroepen

Niet elke soortgroep hoeft in elk perceel geteld te worden. Op de kaart die u hebt ontvangen, is met kleuren aangegeven welke soortgroepen u moet tellen (geel = dagvlinders, rood = dagvlinders en sprinkhanen, blauw = libellen). Wanneer u hebt aangegeven geen sprinkhanen en/of libellen te willen tellen, mag u die percelen overslaan.

Waarnemingen vastleggen

Het is de bedoeling dat u alle soorten dagvlinders en libellen en de doelsoorten van de sprinkhanen inventariseert en de waarnemingen vastlegt. Dit kan met behulp van de NDFF-invoerapp, deze applicatie kan in het veld ook offline gebruikt worden. Wilt u de NDFF-invoerapp offline gebruiken, download dan van tevoren een kaart van het gebied. U kunt dan in het veld op de kaart zien waar u bent. LET OP: zoom voor het downloaden zo veel mogelijk in. Het downloaden van een te grote kaart kost erg veel tijd en meestal loopt de app daarop vast. U kunt beter een paar keer een kleinere kaart downloaden dan in één keer een grote.

Heeft u niet de beschikking over een telefoon met webapplicaties, dan kunt u gebruik maken van een papieren kaart in het veld. U mag zelf de plaatsen op de kaart coderen, zodat ze corresponderen met wat u invult op het waarnemingenformulier. Hiervoor kunt u bijvoorbeeld letters of cijfers gebruiken. De waarnemingen kunnen later ingevoerd worden in het invoerportaal http://snl.meetnetportaal.nl.
Naast de locatie worden per waarneming aanvullende gegevens genoteerd, namelijk het aantal getelde of geschatte exemplaren en zo mogelijk het geslacht. De aantallen exemplaren worden onder de 10 geteld, en daarboven mag geschat worden op afgeronde getallen, namelijk onder de 50 in vijftallen, onder de 100 in tientallen en boven de 100 in honderdtallen.
In principe is elk 50 x 50 meterhokje een aparte telling. Ook als u er van overtuigd bent dat een vlinder met u is meegevlogen van het ene naar het volgende hokje, telt u deze in beide hokjes.

Kopgegevens
Noteer bij het begin van elk bezoek de 'kopgegevens': datum, starttijd, temperatuur, percentage bewolking en windkracht. Als u samen met anderen het gebied onderzoekt, geef dan ook aan met hoeveel actieve tellers u heeft gezocht. Noteer ook de eindtijd van het bezoek.

Voortplanting bij libellen vastleggen
Bij de libellen is het belangrijk om per waarneming het stadium te noteren. Om vast te stellen of er op de locatie voortplanting plaatsvindt, is het belangrijk dat u doorgeeft of u verse imago's, paringswielen of eiafzettende vrouwtjes hebt gezien. Geef daarom bij elke libellenwaarneming het stadium (adult, vers imago, larve, etc.) en de activiteit (eieren afzettend, parend, etc.) door. Weet u het echt niet, dan vult u 'onbepaald' in.

Schaal en nauwkeurigheid
Het is de bedoeling dat u uw waarnemingen noteert op de locatie waar u een soort ook daadwerkelijk heeft gezien, met een nauwkeurigheid van maximaal 10 meter. Er kunnen dus meerdere stippen in één hokje van 50 x 50 meter worden gezet. Essentieel is om stippen altijd aan de goede kant van topografische grenzen als paden, sloten en perceelsgrenzen te zetten.

Bezoekfrequentie
Voor de SNL-monitoring dienen minimaal drie volledige bezoeken te worden uitgevoerd in de periode van half mei tot en met augustus. Er moeten minimaal drie weken zitten tussen twee bezoeken.
De bezoeken moeten afgelegd worden volgens dit schema:

- 1e bezoek: tussen half mei en half juni
- 2e bezoek: tussen half juni en half juli
- 3e bezoek: tussen half juli en half augustus

Lukt het u echt niet om in één van de periodes een bezoek af te leggen, geef dit dan tijdig aan. We zoeken dan samen een oplossing. Wanneer u een ronde gelopen heeft, stuur dan even een mailtje met de datum van uw bezoek aan gerdien.bos@vlinderstichting.nl. Zo kunnen we in de gaten houden of alle percelen op tijd gemonitord worden en zo nodig kunnen reservetellers ingezet worden om waar nodig bij te springen.

Weersomstandigheden

Het is alleen zinvol om veldbezoeken te plannen met gunstige weersomstandigheden. Dit is van groot belang voor de volledigheid en vergelijkbaarheid tussen de jaren. De volgende richtlijnen gelden:

- Alleen inventariseren tussen 10:00u en 17:00u.
- De bewolking wordt ingeschat in procenten. Bij een temperatuur tussen 13 en 17 ^{o}C wordt alleen geteld als er 50% of minder bewolking is. Bij een temperatuur van 17 ^{o}C of meer kan ook geteld worden bij meer dan 50% bewolking. Houd er rekening mee dat u de bewolking recht boven u schat, want meer naar de horizon kijkt u schuin tegen de wolken aan, waardoor het meer bewolkt lijkt dan het echt is.
- Geen veldwerk uitvoeren bij een windkracht van meer dan 5 Beaufort (wanneer ook de grote takken van bomen door de wind heen en weer gaan) of bij neerslag.

Rode lijstsoorten

Tijdens het monitoren van de dagvlinders, libellen en sprinkhanen mag er gelet worden op Rode Lijstsoorten van andere soortgroepen. Ook dit zijn namelijk indicatorsoorten voor de kwaliteit van het gebied. Waarnemingen van deze soortgroepen mogen ook op de kaart genoteerd worden. Dit is echter facultatief en hangt af van uw kennis van deze groepen.